

Published on 10th of every month

ગ્રામસ્વરાજ

અંક : ૧૨ • વર્ષ : ૭૭ • ૧૦ માર્ચ, ૨૦૨૪
કિંમત : ₹ ૬ • વાર્ષિક લવાજમ : ₹ ૮૦

GRAMSWARAJ GUJ. MONTHLY
RNI No. 1799/57 Permitted to
post at Ahmedabad P.S.O. on
tenth of every month under postal
Regd. No. GAMC 38, 2024-2026
issued by S.S.P. Ahmedabad
valid upto 31-12-2026, Licence
to Post without prepayment
No. PMG/NG/049/2024-2026
valid upto 31-12-2026

અંક-૧૨ ● વર્ષ : ૭૭

૧૦, માર્ચ ૨૦૨૪

તંત્રી : ડૉ. રાજેન્ડ્ર સી. ત્રિવેદી

સંપાદક મંડળ

- ઘનશ્યામભાઈ એચ. અમીન
- ભીખાભાઈ જ. પટેલ
- વાર્ષિક લવાજમ : રૂ.૮૦
- છૂટક નકલ : રૂ.૭

પત્રવ્યવહારનું અને લવાજમ
મોકલવાનું સરનામું :
ગુજરાત રાજ્ય સહકારી સંઘ
સહયોગ, જ્યોતિ સંઘની પાછળ, રિલીફ રોડ,
અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૦૧.
ટે.નં. ૨૫૩૫૨૨૨૦ (૧૮૩) ગ્રામ : સહયોગ
ફેક્સ નં. : (૦૭૯) ૨૫૩૫૧૩૬૦
Website : www.gujaratscu.com
E-mail : sahakarguj1850@gmail.com

અનુક્રમણિકા

જીવન અણામોલ છે, સદ્ગુણ રહીએ - શ્રી નવીન વી. વાણાણી	૩
સંઘે શક્તિ કલિયુગે - શ્રી કિશોર મકવાણા	૪
મહિલા સંધર્ણની કહાણી	૮
બહેનોનું અપમાન સામાજિક દૂષણ - શ્રી કાનજીભાઈ ભાલાણા	૮
સમાવેશને પ્રેરિત કરી નારી જૌરવ અને ગરિમા વધારીએ - શ્રીમતી દક્ષાબેન ગોડલિયા	૧૨
૨૨મી માર્ચ - વિશ્વ જળ ટિવિસ - પાણીને ફૂટી છે વાણી - શ્રી વિનોદભાઈ એમ. મકવાણા	૧૬
મા, માતૃભાષા અને માતૃભૂમિનો કોઈ વિકલ્પ નથી - ડૉ. કિશોર સાધુ	૨૦
આત્મચિંતનની ઉત્તમ સાધના : ધ્યાન - શ્રી કિરણ ચંપાનેરી - યોગ સાધક	૨૭
સોશિયલ મીડિયા પરથી બિજનેસ વધારવામાં આટલું ધ્યાન રાખવું જરૂરી છે - શ્રી મધૂર ભૂસાવળકર	૩૦
સ્વયંસિદ્ધાએ બનાવ્યા સ્વનિર્ભર	૩૩

ગ્રામ સ્વરાજ

- દર મહિનાની દસમી તારીખે પ્રગટ થાય છે.
- નવું વર્ષ એપ્રિલથી શરૂ થાય છે. વાર્ષિક લવાજમ રૂ.૮૦ છે.
- છૂટક નકલ રૂ.૭-૦૦ ગમે તે અંકથી ગ્રાહક થઈ શકે છે. લેખમાં પ્રગટ થતાં વિચારો લેખકના છે.
- પ્રકાશિત થતાં લેખો સાથે તંત્રી કે સંપાદક મંડળ સંમત છે, તેવું માનવું નહીં.
- ગુજરાત રાજ્યની સહકારી મંડળીઓના કાયદા કલમ-૬૮ અનુસાર ગુજરાત રાજ્ય સહકારી સંઘના શિક્ષણ ફળામાં નિયમિત ફળો ભરનાર સહકારી સંસ્થાને વિના લવાજમે ‘ગ્રામસ્વરાજ’ મોકલવામાં આવે છે.
- ‘ગ્રામસ્વરાજ’ માસિક તથા ‘સહકાર’ પાક્ષિકનું સંયુક્ત લવાજમ રૂ.૧૫૦.૦૦ છે.
- રાજ્ય સહકારી સંઘના સભાસદોને “ગ્રામસ્વરાજ” તથા “સહકાર” વિના લવાજમે મોકલવામાં આવે છે.

ચિંતન

જીવન અણમોલ છે, સદા ખુશ રહીએ

આજે દરેક વ્યક્તિ જીવનમાં સુખ, શાંતિ, “ખુશી આરોગ્યવર્ધક છે, તન અને મન બંને આનંદ, અર્થ અને ખુશી મેળવવા પ્રયત્ન કરી માટે મિત્ર તુલ્ય છે.”

રહ્યા છે. દરેક વ્યક્તિને આ બધું સહેલાઈથી ભળી જતું નથી. છતાં પણ દરેક વ્યક્તિ આ બધું મેળવવા મથે છે. આ પ્રાપ્તિ માટે તેને સમજ અને યોગ્યતા કેળવવા પડે છે. સારા પ્રયત્ન કરતા તેને સમજ અને શક્તિ પ્રમાણે આ બધું મળતું રહે છે. આપણે જીવનમાં જે કંઈ મેળવવા ઈચ્છાઓ છીએ તેની પાછળનો મુખ્ય હેતુ ખુશી મેળવવાનો હોય છે. ખુશી વિના આપણે સ્વરસ્થ રહી શકતા નથી. જીવનયાત્રામાં આગળ વધતા રહેવા માટે ખુશી આવતા જ જીવનમાં આનંદ અને ઉજાસના કિરણો પ્રસરી જાય છે. ખુશીની કષ્ટો જીવનને મહેકાવી દે છે. તે મનુષ્યમાં ઉર્જા અને ઉમંગ ભરી દે છે. એટલે ઉર્જાવાન અને પ્રેરક બની રહેવા માટે દરેક વ્યક્તિનું ખુશ રહેવું બહુ જરૂરી છે. વૈજ્ઞાનિક એડિસને કહ્યું છે તેમ :

નવીન વી. વાણીણી

૩૦૧, સિદ્ધિ વિનાયક એપાર્ટ.,
આસ્થા રેસી. પાછળ, મવડી,
રાજકોટ-૪
મો. ૮૮૭૮૪૪૮૮૯૭

મનુષ્યનું મન જ્યારે ખુશ હોય છે ત્યારે મનુષ્યનું મન જ્યારે ખુશ હોય છે ત્યારે તે અંતરથી આનંદ, હળવાશ અને સહજતા અનુભવે છે. જ્યારે મનમાં તણાવ હોય છે ત્યારે ખુશી દૂર થઈ જાય છે. તેના મન ઉપર નકારાત્મક વિચારો સવાર થઈ જાય છે. મન ઉદાસી અનુભવે છે. મન ખુશ હોય તો જ તેના જીવનમાં કાયમ સકારાત્મક વિચારો જીવંત રહે છે ને જીવન ખુશી અનુભવે છે. ખુશી એ મનુષ્યના જીવનનો આધાર છે. એટલા માટે જ ખુશીને વિકાસની એક રીત મુજબ સ્વીકારવામાં આવી છે. દુનિયાના કેટલાય દેશો આના પર નીતિઓ અને મંત્રાલયો બનાવીને તેનો અમલ કરવા લાગ્યા છે. યુનો (સંયુક્ત રાષ્ટ્રસંઘ)એ પણ વિશ્વના લોકોને શિક્ષણ અને જાગૃતિના અભિયાન દ્વારા ૨૦મી માર્ય ‘વર્લ્ડ હેપીનેસ ટે’ ખુશી દિવસ જીજીવાની અપીલ કરી છે. એક સર્વેક્ષણ મુજબ દુનિયામાં ફિનલેન્ડના લોકો સૌથી વધારે ખુશ છે. તેન્માર્ક, આઈસલેન્ડ, સ્વીટ્ઝરલેન્ડ અને નોર્વે પણ સુખી લોકોનો દેશ ગણાય છે. ૧૫૫ દેશોની યાદીમાં ભારત ખુશીમાં ૧૩મા સ્થાને છે. આપણે

૪૦૮

ગ્રામસ્વરાજ

જો આપણા જીવનમાં કાયમ ખુશ રહીએ તો માનસિક મુશ્કેલીઓ અને હતાશા આપણાથી દૂર જ રહે છે.

ભૌતિક સમૃદ્ધિની દુનિયામાં આજે સુખ, શાંતિ, ખુશી વધવાના બદલે આપણા જીવનમાં અશાંતિ, અજંપો અને અસંતોષ ખૂબ જ વધી રહ્યા છે. નાના-મોટા, અમીર-ગરીબ, ચ્ચી-પુરુષ સૌ કોઈ પૂરતા પ્રમાણમાં ખુશી અનુભવતા નથી. ખુશ રહેવું તે એક માનસિક સ્થિતિ છે, એક કલા છે. ખુશ રહેવા માટે પૈસાદાર હોવું જરૂરી નથી. ઘણા લોકો હલકા મનોરંજનો તથા નુકસાનકારક વ્યસનોના સહારે ખુશી મેળવવા પ્રયત્ન કરતા હોય છે જે નિરર્થક છે જે નુકસાનકારક સાબિત થાય છે. ખુશી કઈ રીતે મળે? કેમ વધે? તે માટે આપણે જીવનમાં ઘણી સમજ અપનાવવી પડે છે તો આપણે ખુશી સહજ રીતે મેળવી શકીએ છીએ.

પ્રભુએ પ્રકૃતિમાં અમાપ સુંદરતા ભરેલી છે, જે આપણાને દરેક ક્ષણે ખુશીઓ અર્પે છે, બસ તેને આપણે સમજવાની, માણવાની જરૂર હોય છે. ખુદને કાયમ સારા સમજ સારા ગુણો વધારતા રહીએ તો પણ આપણાને ખુશી મળતી રહે છે. કાયમ નવું જાણવા-શીખવાની વૃત્તિ આપણાને ખુશી આપે છે. સકારાત્મક વિચારો પણ આપણાને ખુશી અર્પે છે. જે વ્યક્તિ મુશ્કેલીમાં હિંમત હારતો નથી તે મજબૂત બનીને ટકી રહે છે ને ખુશી મેળવતા રહે છે. અન્યને

મદદરૂપ થવાથી ખુશી મળે છે. સેવાવૃત્તિ પણ સદાય સુખ અને ખુશી અર્પે છે. ખુશી મેળવવા માટે તંડુરસ્ત રહેવું ખૂબ જરૂરી છે. જે નરવા

હોય છે તે સહજ રીતે સુખી અને ખુશ રહે છે. નરવા ન હોય તો આપણે ખુશીની પળો માણી શકતા નથી. દરેક સાથેના સારા સંબંધો જીવનમાં કાયમ ખુશી વધારે છે. બગડેલા સંબંધો તનાવ વધારે છે. માટે મધુર અને સમાધાનવૃત્તિવાળા સંબંધો ખુશી વધારવા ઉપયોગી બનતા રહે છે. સારા પુસ્તકોના વાંચનથી વ્યક્તિને જ્ઞાન અને સમજ મળે છે જે ખુશી આપતા રહે છે. વધુ પડતી અપેક્ષાઓ ન રાખતા ઈશ્વરે આપેલ વસ્તુઓમાં સંતોષ રાખી તેને માણવાથી ખુશી મળતી રહે છે.

સ્વાર્થી અને એકલપેટા માણસો કદાપિ ખુશ રહી શકતા નથી. ચિંતક વિકટર હ્યુગોએ લખ્યું છે કે : ‘ખુશીની આપણે જેટલી લહાણી કરીશું તેટલી તે આપણી પાસે વધારે આવશે.’ સાચે જ, બીજાને ખુશી આપવાથી જ આપણાને સાચી ખુશી મળે છે. તે માટે આપણે લોકસેવાના નાના-મોટા કામ કરતા રહેવા જોઈએ. ગરીબ અને દુઃખી લોકોને મદદ કરવી, વારતહેવારે તેમને થોડીઘણી મીઠાઈ તથા અન્ય જરૂરી વસ્તુઓ આપવી, ગરીબ વિદ્યાર્થીને ભણવામાં સહાય કરવી, વૃદ્ધાશ્રમમાં જઈ કયારેક વરીલોને ભોજન કરાવવું, કોઈને દવા માટે મદદ કરવી, આપણી આજુભાજુ સ્વચ્છતા અભિયાન

૪૩

ગ્રામસ્વરાજ

ચલાવવું, સાર્વજનિક બગીચામાં જઈ વૃક્ષો હુનિયાની ચીજેમાં ખુશી શોધવી નકામી છે. ઉછેરવા, લોકસેવાના આ બધા નાના નાના કાર્યો મનુષ્યને મોટી ખુશી આપતા હોય છે.

ખુશ રહેવા માટે મનુષ્યે લોભ, કોધ, દ્વેષ, ઈર્ષા વગેરેથી દૂર રહેવું જોઈએ. ગમે તેવી સંકટમય સ્થિતિમાં મનને શાંત રાખો. કોધ એક અભિન છે, તે મનુષ્યના સુખ અને ખુશીને ભસ્મ કરી દે છે. કોઈ તમારી નિંદા કરે તો તેની પરવા ન કરવી. ખુશ રહેવામાં સંગીત પણ બહુ ઉપયોગી છે. સારું મધુર સંગીત સાંભળવાથી મન ખુશ થઈ જાય છે. સત્સંગ અને સ્વાધ્યાય કરવાથી વિચારો સકારાત્મક બનતા ચિંતન પવિત્ર બને છે જે મનુષ્યને ખુશી અર્પે છે. મનુષ્યે કાયમ વર્તમાનમાં જીવવું જોઈએ અને ઉજ્જવળ ભવિષ્યના વિચારો કરવા જોઈએ. તેના વડે સકારાત્મક વલણ

વિકસતા ખુશીઓની સંભાવના વધતી રહે છે. ‘એકવીસમી સદી, ઉજ્જવળ ભવિષ્ય’ આ સૂત્ર પ્રમાણે ખુશીઓની ઈચ્છા કરવી જોઈએ જેથી અપાર ખુશી મળે છે. હું સત્યના માર્ગે છું. પ્રભુ મારી સાથે છે. હું કદાપિ કોઈનું બૂરું ઈચ્છાતો નથી. હું કોઈની નફરત કે ઈર્ષા કરીશ નહીં. આવું સકારાત્મક ચિંતન કાયમ ખુશી અર્પે છે. દુઃખદ પ્રસંગને ભૂલી જવાથી કોઈને માઝી આપવાથી પણ ખુશી મળે છે.

આજે ખુશી મેળવવાની બાબત બહુ અઘરી થતી જાય છે. પણ હિંમત હારવા જેવું નથી.

“હુનિયાની ચીજેમાં ખુશી શોધવી નકામી છે. ખુશીનો ખજાનો તમારી અંદર જ પડેલો છે.”

સ્વામી રામતીર્થના આ વિધાનને સમજવા જેવું છે. ખુશી મેળવવા માટે શાંત ચિંતે બેસીને શુભ સંકલ્પ કરો. આ તરંગોને ચારેય બાજુ પ્રસરવા દો. આની શુભ અસર થતા થોડી જ વારમાં તમો વાતાવરણ ખુશખુશાલ અનુભવશો. ખુશી મેળવવાનો દરેક વક્તિનો કુદરતી અધિકાર છે. આપણી પાસેથી કોઈ ખુશી છીનવી શકતું નથી. સિવાય કે આપણે તેને છોડી ન દઈએ. ખુશી એ એક અમૃત છે. તે મહેનત અને મંથનથી મળે છે. આપણા અને અહંકારથી મળતી નથી. એટલે વક્તિ પોતાના જીવન અને કાર્યને ચાહે, સમજતા રહે તો તેનું જીવન ખુશખુશાલ બનતું રહે છે.

● “સાચી ખુશી આપવામાં છે, લેવામાં તથા માગવામાં નથી.” – સ્વામી રામતીર્થ

● “આનંદ, ઈર્ષ, પ્રસંગતા એ બધા ખુશીના જ એક રૂપભાવ છે. તે બધા દાન, સેવા અને સદ્ગુરૂભાવથી મનુષ્યને મળે છે.”

– અજ્ઞાત

● “પ્રસંગતા જ સ્વાસ્થ્ય છે અને અપ્રસંગતા જ રોગ છે.” – હેલી બર્ટન

● “આનંદ એ દેવી ઔષ્ણ છે. દરેકે તેમાં સ્નાન કરવું જોઈએ.” – ચાણક્ય

મનન

જ્યાં એકતા છે ત્યાં સુખ, સમતા અને વિશ્વબંધુત્વની ભાવનાનો વિકાસ થાય છે.
‘સંઘે શક્તિ કલિયુગે’ અર્થાત् ‘કળિયુગમાં એકતામાં જ શક્તિ’

ઈસપની બોધકથામાં આવે છે : ‘એકતા શક્તિ છે.’ ‘મહાભારત’માં કહ્યું છે : ‘સંઘે શક્તિ કલિયુગે’ અર્થાત્ ‘કળિયુગમાં એકતામાં જ શક્તિ છે.’ ‘ઝર્વેદ’માં કહ્યું છે : ‘સાથે ચાલો, સાથે બોલો, તેમ સાથે સાથે વિચારો.’ આચાર્ય તુલસીએ કહ્યું છે : ‘એકતાની શક્તિ અદ્વૈતનો અનુભવ કરાવે છે.’ જ્યોર્જ ગ્રેનવિલે કહ્યું છે : ‘આપણો આત્મા સંવાદિતાના જૂલે જૂલે છે. આ સંસારનું સર્જન સંવાદિતા વડે થયું છે.’ રોમન સમ્રાટ મારકસ ઓરેલિયસે કહ્યું છે : ‘હાથ-પગ-ાંખ અને જગ્બાંની જેમ આપણે પણ એકબીજાને સહકાર આપવા માટે જગ્યા છીએ.’ આપણે આ એકતાની વાત કરી જેમાં સંપ, અભેદ, સમાનતા, એકપણું તથા તાદાતાભ્ય રહેલું હોય એ એકતાનો ભાવ છે. વિનોબા ભાવેએ આપણા હાથની આંગળીઓનો દાખલો આપીને સમજાવ્યું છે, બધી જ આંગળીઓ સરખી નથી છતાં કોઈ વસ્તુ ઊંચકવી હોય તો બધી જ ભેગી ભળીને ઊંચકે છે. આ એમની એકતા છે. આપણી પાંચે આંગળીઓ એકબીજાનો સાથ લઈને કામ કરે છે. આપણે ખાડા-ટેકરાવાળા રસ્તે ગાંડી

હંકારવાની કેટલી તકલીફ પડે છે. એમ સમાજમાં પણ એકબીજાના સહકાર વિના કોઈ કામ પૂરું કરી શકતું નથી. ‘વિના સહકાર નહીં ઉદ્વાર’ એવું કહેવાય છે. એકતા ન હોય એ કાર્ય તમે કરો તો એમાં અનેક પ્રકારની આડખીલી આવતી હોય છે. જો લોકોમાં વ્યક્તિપ્રેમ, સમાજ પ્રત્યેની સહાનુભૂતિ કે દેશપ્રેમ ન હોય એમની પાસેથી એકતાની આશા રાખી શકાય? આજે એવું કહેવાય છે કે, સામાન્ય અને ગરીબ લોકોની એકતાને કારણે આપણી લોકશાહી ટકી રહી છે. જે વાચાળ વર્ગ છે, ઉદ્યોગપતિઓ, ધનવાનો છે એમની બેકાળજી આપણે જોઈ શકીએ છીએ. ચૂંટણીમાં વધારેમાં વધારે મતદાન કોનું થાય છે? આપણી ગુજરાતમાં કહેવત છે કે ‘આજા હાથ રણિયામણા’ અને ‘ટીપે ટીપે સરોવર ભરાય’. પણ નબળા કે કચડાયેલાં લોકોની એકતાના અભાવે એમને વધારે સહન કરવું પડે છે. છતાંય, આપણે જાણીએ છીએ કે, ગમે તેવા જેરી સાપને પણ હજારોની સંખ્યામાં કીડીઓ વળગી પડીને ખેંચી જાય છે એ એકતાની તાકાત છે.

ફાન્સિસ બેકને કહ્યું છે : ‘સંગઠિત શક્તિ

ग्रामस्वरांज

એ મહાશક્તિ છે.' માણસમાં સંગઠન, એકતા અને એકબીજાના સહયોગની શક્તિ ભેગી થાય તો ગમે તેવાં કઠિન કામો પણ ચ્યાપટી વગાડતાં ઉકેલાઈ જાય છે. 'અથર્વવેદ'માં કહું છે : 'તમારા વિચાર, તમારી સમિતિ, તમારું કર્મ અને તમારું મન સમાન હો.' માત્ર બાધ્ય એકતા એકલી નહીં પણ આંતરિક એકતા સાથે અનુઃ અનુસંધાન સધાય એ પણ જરૂરી છે. જ્યાં એકતા છે ત્યાં સુખ, સમતા અને વિશ્વબંધુત્વની ભાવનાનો વિકાસ થાય છે. આપણે આગળ દાખલો આપ્યો જ છે કે, જાગી કીડીઓ સાપને તાણે. એમ સંસ્કૃતમાં કોઈએ કહું છે : 'ખૂબ જ નબળા અને કમજોર લોકોની એકતા પણ અજેય બની જાય છે. જે મકે સામાન્ય તાણખલામાંથી બનાવેલી રસ્સીથી મોટા મોટા હાથીઓને બાંધી શકાય છે. આ એકતાનો સર્વોત્તમ નમૂનો છે. આપણે ત્યાં એક સૂત્ર છે : 'એક રહો-નેક રહો' એકતા તો રાખો જ પણ એમાંય આપણી નીતિની શુદ્ધતા જરૂરી છે. લોકોની એકતાનો દુરૂપયોગ કરીને પોતાનો જ સ્વાર્થ સાધવાનો હોય તો એનો કોઈ અર્થ ખરો ? જે એકતામાં કોઈપણ પ્રકારનો સ્વાર્થ હોય, પ્રલોભન હોય, અને પોતાના અહમને પોષવાની પ્રક્રિયા હોય એ એકતા કેવી રીતે કહેવાય ? કેટલાક લોકો અંદરોઅંદરની એકતા તૂટે નહીં એ માટે રાત-દિવસ મહેનત કરતા હોય છે, તો કેટલાક એવા પણ હોય છે કે

એકતાને કેવી રીતે તોડવી એના પ્રયત્ન કરતા હોય છે. આજે ધર્મમાં અને સંપ્રદાયો વચ્ચે જે પ્રકારના ટકરાવ જોવા મળે છે તેથી આસ્ટેક માણસને આધાત પહોંચે છે. એકતાનો અર્થ એવો છે કે પોતપોતાના સંપ્રદાયોનો વિકાસ માટે બીજા સંપ્રદાયો પર આશેપ-પ્રતિઆશેપો કરી વિવાદ ઉભા કરવામાં આવે છે ત્યારે એકતાનો જીવ ઘૂંઠાય છે. એના બદલે સાથે બેસીને, પરસ્પર પ્રેમ અને શુદ્ધ ભાવે જે પ્રશ્નો હોય એનું નિરાકરણ કરવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. ધાર્મિક-સાંપ્રદાયિક એકતા જ્યારે જોખમાય ત્યારે એનાં પરિણામો ખરાબ આવતાં હોય છે.

એલેક્જાંડર દુમાએ કહ્યું છે : બધા એક માટે એક બધા માટે. આ કેટલી મોટી ભાવના કહેવાય ? ‘અથર્વવેદ’માં કહ્યું છે : ‘તમારાં શરીર મળતાં રહે, તમારાં મન મળતા રહે અને તમારાં કર્મ પણ હળીમળીને થતાં રહે.’ આ એકતા છે. જ્યાં ભેદભાવ છે ત્યાં ધર્મ નથી. વેદવ્યાસે પણ કહ્યું છે : ‘જ્યાં પરસ્પર ભેદભાવ રાખે છે એ ક્યારેય ધર્મનું અપહરણ કરતા નથી. એ સુખી પણ નથી થતાં. એમને ગૌરવ પ્રાપ્ત થતું નથી. એમને શાંતિની વાર્તા પણ શોભતી નથી.’ ગુજરાતમાં કહેવાય છે ‘જ્યાં સંપ ત્યાં જંપ’. સંપ છે ત્યાં જ શાંતિ છે, સંપ નથી તો જીવનમાં ઉકાળા જ હોય છે. હેનરી લોંગફેલોએ કહ્યું છે : ‘તમારી બધી

(अनु पाना नं. १८ पर)

સાંપ્રત

વિશ્વ મહિલા દિન

**છુટાછેડા લીધા બાદ સંતાનોના ભવિષ્યનું વિચારી
ઉબર ટેક્સીના ડ્રાઇવર તરીકે જોબ કરતી મહિલાની સંઘર્ષની કહાણી**

પતિ સાથે છુટાછેડા લીધા બાદ પરિવારનું ગુજરાન ચલાવવા તેમજ સંતાનોના અભ્યાસ માટે ઘણો સંઘર્ષ વેદ્યો હોવાનું શહેરની ઉબેર ટેક્સીની મહિલા ડ્રાઇવર પ્રતિક્ષાબેન સોનીએ જણાવ્યું હતું.

શહેરના નરોડા વિસ્તારમાં રહેતી અને ઉબેર ટેક્સીની ૪૩ વર્ષની મહિલા ડ્રાઇવર પ્રતિક્ષાબેન સોનીએ તેમના જીવનના સંઘર્ષ વિષે નિખાલસતાથી વાતચીત કરી હતી. તેઓએ કહ્યું હતું કે, મારે આ જોબ ચાલુ જ રાખવી છે. બે પુત્રી અને પુત્રના ભવિષ્યનો વિચાર કરી મેં આ ચેલેન્જ સ્વીકારી હતી.

સોનીની દુકાનમાં નોકરી કરતા પતિ સાથે ૪ વર્ષ અગાઉ છુટાછેડા લીધા બાદ ૧૫ વર્ષ અગાઉ નરોડામાં ૧૩ દિવસ ડ્રાઇવીંગ શીખી હોવાથી ડ્રાઇવર તરીકે કામ કરવાનું નક્કી કર્યું હતું. જોકે, ગાડીમાં બોસનારા કેટલાંક મુસાફરોની ઘણીબધી વાતો સાંભળતી હતી. છતાંય નક્કી કર્યું હતું કે, આ પડકાર સ્વીકારીશ.

ત્રાણ વર્ષ અગાઉ ડ્રાઇવરની જોબ માટે ગાઈ હતી પરંતુ સંચાલકે ના પાડી હતી. ત્યારબાદ બે-ત્રાણ જોબ કરી હતી પરંતુ સંતોષ ન હતો. ફરીથી ડ્રાઇવર તરીકે ઝંપલાવવાનું

નક્કી કર્યું હતું. ત્યારે સગા-સંબંધીઓ અને કેટલાક લોકો મને વિચારવા જણાવ્યું હતું. પરંતુ દોઢ વર્ષથી ઉબેર ટેક્સીમાં ડ્રાઇવીંગ કરું છું. પરંતુ હજુ સુધી કોઈ હેરાનગતિ મુસાફરો તરફથી મને થઈ નથી. એકવાર ડ્રોપ કરવા બાબતે એક મુસાફરે થોડી બોલાચાલી કરી હતી.

સંતાનોના અભ્યાસ ચાલુ રાખવા તે તમામ પ્રકારની તેઓને મદદ કરવા તૈયાર છે. તેમ કહી તેઓએ જણાવ્યું હતું કે, સંતાનો ઈચ્છે છે તે ક્ષેત્રમાં જઈ શકે છે. હું કોઈ પ્રેશર કરવા ઈચ્છતી નથી. હાલ શહેરમાં કોઈ મહિલા ટેક્સી ડ્રાઇવર નથી તેવું મને જાણવા મળ્યું હતું.

તેમણે ઉમેર્યું હતું કે, કોઈ પ્રોફેશનલ કરતા ડ્રાઇવીંગ કરવાનું એટલા માટે પસંદ કર્યું હતું. કારણ કે મારી પોતાની શરતો અને અનુકૂળતા મુજબ હાલ કરી શકું છું. સતત પ્રવાસ કરી રહું છું. મારું માનવું છે કે, દરેક મહિલાને ડ્રાઇવીંગ આવડતું જોઈએ અને કોઈની ઉપર નિર્ભર રહેવું જોઈએ નહીં. મને સિંગલ મધર હોવા ઉપર ગર્વ છે.

સામાજિક જાગૃતિ

શુભપ્રસંગોમાં વિધવા બહેનોનું અપમાન સામાજિક દૂષણ છે

સામાજિક રીતે ઉજવાતા શુભપ્રસંગોમાં સર્વત્ર આનંદ અને ઉત્સાહ હોય છે. પરંતુ આવા પ્રસંગોમાં બહેનોના સમૂહમાં એક-બે મહિલાઓ સુનમુન બેઠી હોય છે. ચહેરા પર વેદના અને માત્ર ખુશ થવાનો પ્રયાસ કરતી મહિલા વિધવા હોય છે હા...આજે વિધવા હોવાને કારણે શુભપ્રસંગોમાં તેવી બહેનોને દૂર રાખવામાં આવે છે. તેની અવગાણના કરવામાં આવે છે. ૨૧મી સદી જ્ઞાનની સદી તરીકે આપણે ઓળખીએ છીએ. પરંતુ ૨૧મી સદીના અઢી દાયકા પસાર થઈ ગયા છે તેમ છતાં આપણી રૂઢિગત માન્યતાઓ બદલાતી નથી. આજે પણ વિધવા બહેનો માટે જોઈએ તેવું સન્માનજનક સ્થાન નથી. ખરેખર કોઈ મહિલાના પતિનું અવસાન થાય તેમાં મહિલાનો શો દોષ ? નિરાધાર થયેલા પારિવારને સાચવવાની જવાબદારીનો ભાર આવેછે. સંઘર્ષ

— કાનજી ભાલાળા
વાઈસ ચેરમેન,
સાઉથ ગુજરાત અર્બન કો-ઓ. બેન્ક એસો.,
સુરત
kanjibhai_safe@yahoo.com

કરે છે. છતાં વિધવા મહિલાઓનું થતું અપમાન એક સામાજિક દૂષણ છે. આ દૂષણ દૂર થાય તે માટે સામાજિક જાગૃતિની જરૂર છે. નાની ઉંમરમાં પતિનું અવસાન થાય ત્યારે વિધવા થયેલ મહિલાને સાસરિયામાં ટકવા માટે, ઘરમાં રહેવા માટે પણ સંઘર્ષ કરવો પડે છે. પુરુષના મૃતદેહને ઘરમાંથી બહાર કાઢવાની સાથે જ મહિલા સાથે અપમાનજનક વ્યવહાર શરૂ થાય છે. તેની માનસિક હાલતનો વિચાર કરવાને બદલે અને શાંતિથી વિચારવાનો સમય આપ્યા વગર સાસરિયા ઘરમાંથી બેદખલ કરવાનો પ્રયાસ શરૂ કરી દે છે. સ્વીનું અવસાન થાય તો પુરુષને કોઈ લેબલ નહીં પરંતુ જો પતિનું અવસાન થાય તો સ્વીને વિધવાનું લેબલ લાગે છે. એટલું જ નહીં તેને જિંદગીભર વિધવાપણું રાખવું પડે છે. તે વિધવા છે તેવું લોકો સતત યાદ કરાવે તેવું વર્તન કરે છે. સ્વી ખુદ આ પીડા સહન કરે છે. પોતે વિધવા છે એટલે શુભપ્રસંગોમાં વિધિથી દૂર રહે છે. સારા રંગીન કપડાં કે સારા શૂંગાર પહેરી શકતી નથી. ખુશખુશાલ રહી વર્તન કરી શકતી નથી. કપાળમાં કંકુનો ચાંદલો પણ કરી શકતી નથી.

૪૩

ગ્રામસ્વરાજ

માત્ર સ્વીને જ આવું કેમ? આ માન્યતા સામાજિક દૃષ્ટા છે.

આપણા પુરુષપ્રધાન સમાજમાં મોટાભાગની રૂઢિઓમાં કુરિવાજોમાં સ્વીકેન્દ્રમાં હોય છે. પુરુષ માટે સગવડિયો રિવાજ અને સ્વીને માટે બંધન થાય તે રીતે રિવાજોને જૂની રૂઢિઓમાં વળગી રહેવામાં આવે છે. સમયની સાથે બદલાવું જોઈએ તે બદલાવ ખુદ સ્વી પણ ઈચ્છતી ન હોય તેવું સામાજિક વાતાવરણ છે. પરંપરાના નામે ધાર્મિક વિધિના નામે અને ખોટી માન્યતાના નામે જૂની રૂઢિઓ પ્રમાણે રહેવું જોઈએ તેવા કારણોથી વિધવા બહેનોને છસડાવું પડે છે. સહન કરવું પડે છે. દુઃખી થઈને જીવવું પડે છે. ખરેખર માત્ર પુરુષ નથી ભરતો પરંતુ સાથે સાથે પત્નીના અરમાનો પણ મૃત્યુ પામે છે. મહિલા જીવતી લાશ બની સામાજિક બંધનોમાં પોતાની જત સંકોરી અને બાળકો મોટા કરવામાં જિંદગી ખર્ચી નાખે છે.

હજારો વર્ષોથી વિધવા માટેની માન્યતાઓ અને જુદી જુદી રૂઢિઓ ચાલી આવે છે. પુરુષ પાછળ સતી થવાની પ્રથા એ સ્વી હત્યા જ હતી. છતાં સતીપ્રથાના નામે સામાજિક સ્વીકૃતિ હતી. સતીપ્રથાનો વિરોધ કરનારા સામે દેખાવો થતાં. આ હદે રૂઢ માન્યતાઓ સમાજનું શોષણ કરતી આવી છે. ઈ.સ. ૧૮૨૮માં સતીપ્રથા પ્રતિબંધ ધારો લાગુ કરવામાં આવ્યો હતો. ૧૮૫૯માં વિઝ્યાત સમાજ સુધારક ઈશ્વરચંદ્ર વિદ્યાસાગરની હાજરીમાં સૌપ્રથમ વિધવા વિવાહ થયા હતા. સમાજની રૂઢિઓની સામે

લડનાર સુરતના કવિ નર્મદને ‘વીર કવિ નર્મદ’થી આપણે જાણીએ છીએ. વિધવા પુનઃલગ્ન હવે થવા લાગ્યા છે અને સતીપ્રથા તો બંધ જ થઈ ગઈ છે. તેમ છતાં પતિ ગુમાવનાર પત્નીને સમાજમાં સન્માનજનક સ્થાન નથી જ તે સ્વીકારવું રહ્યું. પુરુષના મૃત્યુ પછી સ્વી જિંદગીભર બાળકોને સાચવી અને વંશને બચાવે છે. પરંતુ જ્યારે સ્વી મૃત્યુ પામે ત્યારે પુરુષ સ્મશાન સુધી પણ વળાવવા જતો નથી. અજિની સાક્ષીએ જિંદગીભર સાથ નિભાવવાનો કોલ આપનાર પુરુષ ઝાંપા સુધી જ જાય છે. પુરુષના મૃત્યેદિનને રસ્તા ઉપર ચોકમાં લાવી સેંકડો લોકોની હાજરીમાં જ સ્વીના કંગનને તોડી નાખવામાં આવે છે. આ ફૂરતા છે. આ બંગડી નથી સુહાગની નિશાની છે. તેને ભૂસી નાખવાનો નફફટ પ્રયાસ થાય છે. આ બંગડી કાઢી નાખવી કે તોડી નાખવાનો અન્યને કોઈ અવિકાર નથી.

વર્ષો પહેલાંના સમયે પતિના અવસાન પછીની વિધિમાં સ્વીને મુંડન કરવું પડતું હતું. આજે પણ ખૂણો મૂકાવવાની વિધિ છે. ખૂણો મૂકાવવો એટલે શું? તે કદાચ નવી પેઢીને ઘ્યાલ નહીં હોય. પુરુષના મૃત્યુ પછી તેની પત્નીને મહિના સુધી ઘરના એક ખૂણામાં બેસી રહેવું પડે છે. પંખ ઉપર સૂવાનું પણ નહીં. એક મહિના સુધી માત્ર ખૂણામાં બેસવાનું હોય છે. આ ખૂણામાંથી મુક્તિ અપાવવા પિયર પક્ષ દીકરીને તેડી જાય તેને ખૂણો મૂકાવવો (છોડવો) તેમ કહેવામાં આવે છે.

૪૩૦૮૦૧૦-૨૦૨૪ • ગ્રામસ્વરાજ

દીકરીના લગ્ન પ્રસંગે દેવું કરીને ખોટા ખર્ચ કરતા કન્યાના માતા-પિતાને વિનંતી છે કે, લગ્નમાં ખર્ચ ઓછો કરો અને રૂ.૫૦,૦૦૦ કે રૂપિયા એક લાખ રૂપિયા રોકડા દીકરીને કરિયાવર તરીકે આપો. લગ્ન પણીના પહેલા દિવસથી તેને આ મૂડીમાંથી થોડી થોડી આવક શરૂ થશે. બાકી તમે ગમે તેટલા પકવાન જમાડ્યા હશે તો પણ ક્રી ઉપર દુઃખ આવી પડશે ત્યારે જમી ગયેલા એક પણ તેના બાળકોની ફી માટે રૂ.૫૦૦ પણ આપશો નહીં. આ વાસ્તવિકતાને સમજવાની જરૂર છે. પ્રગતિશીલ વિચારો જ સમાજને સુખી કરી શકે છે. ઘણી પરંપરાઓ લોકોએ તોડી છે. પરંતુ હજુ ઘણી રૂઢિઓ, રિવાજો વ્યક્તિ અને સમાજને દુઃખી કરે છે. તેનાથી કોઈ ફાયદો નથી તેમ છતાં રિવાજના નામે આંખો બંધ કરી સમાજ તેને અનુસરે છે. જે મહિલા કોઈની દીકરી હોય, કોઈની બહેન હોય, કોઈની મા હોય અને કોઈ પરિવારની વહુ હોય તે માત્ર પતિનું અવસાન થાય એટલે એકાએક તે અપશુકનિયાળ કેવી રીતે હોઈ શકે ? જનસમાજની આવી રૂઢિવાદી માનસિકતા બદલવાની જરૂર છે. ૭૩ માન્યતા વચ્ચે પણ કોઈ ઘરમાં પતિ ગુમાવનાર વહુને દીકરીની જેમ ફરી પરણાવી સામાન્ય સાથે નવજીવન આપે છે તે ઉદાહરણરૂપ પરિવારને વંદન છે.

વિધવા બહેનોને વિશેષ આદર આપવાનું શરૂ કરો. પરિવારમાં કોઈ પ્રસંગ હોય તો

વિધવા બહેનોને આગળ રાખો. તેમના હાથે પૂજા કરાવો અથવા વિધવા બહેનોની પૂજા કરો. પરિવારમાં કોઈ વિધવા મહિલા હોય તો ધંધા-વ્યવસાય કે કાર્યક્રમનું ઉદ્ઘાટન તેમના હાથે કરાવવાની પરંપરા શરૂ કરવાની જરૂર છે. સુરતમાં શ્રી સૌરાષ્ટ્ર પટેલ સેવા સમાજ સુરત દ્વારા યોજાતા સમૂહલગ્ન ઉત્સવના દીપ પ્રાગાટ્ય વિધિ ગંગા સ્વરૂપ બહેનોના હસ્તે કરાવવામાં આવે છે. આ પરંપરા વર્ષોથી ચાલે છે. વિધવા બહેનોને ગંગાસ્વરૂપ વિશેષજ્ઞ લગાડવું તે પૂરતું નથી. વ્યવહારમાં પણ લોકો તેને માન આપે તે જરૂરી છે. પતિના અવસાન સમયે તેમની પત્નીના કંગન તોડવાનું બંધ કરવું તથા નાની ઊભરે પણ પત્નીનું અવસાન થાય તે પતિએ અભિનિસંસ્કાર વિધિમાં હાજર રહેવાની નવી પરંપરા શરૂ કરવાની જરૂર છે. શાળા કે સામાજિક સંસ્થાઓના દરેક કાર્યક્રમનું દીપ પ્રાગાટ્ય વિધિનું પવિત્ર કામ વિધવા મહિલાઓના હાથે શરૂ કરવાની જરૂર છે. પોતાના પરિવારના ભરણપોષણ માટે અસક્ષમ છે, તેવી વિધવા બહેનોને સરકારશ્રી તરફથી ગંગાસ્વરૂપ યોજના અંતર્ગત દર મહિને ૧૨૫૦ રૂપિયા આપવામાં આવે છે તે રૂકમ પણ વધારવાની જરૂર છે.

કાનમાં કહું... કુરિવાજો અને અંધશ્રેષ્ઠા આપણી પ્રગતિને રોકે છે.

ਮਹਿਲਾ ਦਿਵਸ

આઠમી માર્ચ આંતરરાષ્ટ્રીય મહિલા દિન સમાવેશને પ્રેરિત કરી નારી ગોરવ અને ગરિમા વધારીએ

સને ૧૯૦૮થી દર વર્ષે આઠમી માર્ગે અંતરરાષ્ટ્રીય મહિલા દિન ઉજવાય છે. મહિલાઓના ગૌરવ અને ગરિમા વધારવા માટે મહિલા દિનની ઉજવણી કરવામાં આવે છે. સરકારી સંસ્થાઓ, સહકારી સંસ્થા અને એન.જી.ઓ. દ્વારા મહિલા દિનની ઉજવણી કરવામાં આવે છે. મહિલા સેમિનાર, મહિલા સંમેલન યોજને મહિલા ઉત્કર્ષ અંગે ચિંતન-મનન કરવામાં આવે છે. મહિલાઓની સમસ્યા અને નિવારણના મુદ્દા પર વિચારવિમર્શ થાય છે.

આ વર્ષે ૨૦૨૪ના આંતરરાષ્ટ્રીય મહિલા દિનની ઉજવણી ‘સમાવેશને પ્રેરિત કરો’ની થીમ રહી છે. ‘સમાવેશિતાને પ્રેરિત કરો’ના વિષયવસ્તુ સાથે આંતરરાષ્ટ્રીય મહિલા દિનની ઉજવણી વિશ્વફ્લક પર અને ભારતભરમાં આઈમી માર્યે આંતરરાષ્ટ્રીય મહિલા દિનની ઉજવણી કરવામાં આવે છે. ‘સમાવેશને પ્રેરિત કરો’નો અર્થ એ થાય છે કે આપણે અન્ય લોકોને મહિલાઓના સમાવેશને સમજીવવું અને તેને મહત્વ આપવા પ્રેરિત કરવા. આમ

થવાથી વધુ સારા સંસારનું સર્જન થશે અને જ્યારે મહિલાઓ પણ સામેલ થવા માટે પ્રેરિત બને છે ત્યારે સંબંધ, સુસંગતતા અને સશક્તિકરણની ભાવના સર્જય છે. મહિલાઓ અર્થતંત્રમાં સમાન ભાગીદારી હંસલ કરવા માટે અનેક અવરોધોનો સામનો કરી રહી છે ત્યારે મહિલાઓમાં ક્ષમતા નિર્માણ, નવું શીખવવું અને નેતૃત્વની ક્ષમતાને મજબૂત કરી સમાન તક સુનિશ્ચિત કરવા મહિલાઓને પ્રેરિત કરવી જરૂરી છે.

ભારતીય બંધારણના નિર્માતા
ડૉ. ભીમરાવ આંબેડકર મનાય છે. પરંતુ ૨૮૮
સભ્યોની બંધારણીય સભામાં ૧૫ મહિલાઓએ
પણ આગવી ભૂમિકા ભજવી હતી. બંધારણને
સંપૂર્ણ બનાવવામાં મુખ્ય ભૂમિકાની સાથે તેમાં
ગરીબો, વંચિતો, મહિલા અધિકારોને પ્રમુખતા
સાથે સામેલ કરાવીને કોઈપણ પ્રકારનો
ભેદભાવ સમાત કરવામાં મહત્વનું યોગદાન
આપ્યું હતું. તો પ્રજાસત્તાક ભારતના પ્રથમ
મહિલા વડાપ્રધાન શ્રીમતી ઈન્દ્રિંદ્રા ગાંધી, શ્રી
પ્રતિભા દેવીસિંહ પાટીલે પ્રથમ મહિલા
રાષ્ટ્રપતિપદ શોભાબ્યું હતું. જ્યારે શ્રીમતી
દ્રૌપદી મુર્મુ રાષ્ટ્રપતિપદ શોભાવી રહ્યા છે.

દક્ષાબેન ગોડલિયા

ग्रामस्वरांज

જે ભારતીય નારી સમાજ માટે ગૌરવપ્રદ બાબત છે. ભારતીય સંસ્કૃતિ અને સમાજ જીવનમાં મહિલાઓનું સ્થાન સદાય ગૌરવવંતુ રહ્યું છે. ‘નારી વંદન શક્તિ વિધેયક-૨૦૨૩’થી નારીના ગૌરવવંતા સ્થાનને વધુ પ્રોત્સાહન સાંપુરશે. નારી શક્તિ વંદન વિધેયક-૨૦૨૩ને મહામહિમ માન. રાષ્ટ્રપતિ શ્રી દ્રૌપદી મુર્મુએ લીલીઝંડી આપતા લોકસભા અને રાજ્યોની વિધાનસભાઓમાં ઉત્ત ટકા બેઠકો મહિલાઓ માટે અનામત રાખવામાં આવશે. પરિણામે રાષ્ટ્રીય અને રાજ્ય સ્તરીય લોકશાહી સંસ્થાઓમાં મહિલાઓના પ્રતિનિધિત્વમાં વધારો થશે. ‘નારી શક્તિ વંદન અધિનિયમ-૨૦૨૩’થી ખરેખર આંતરરાષ્ટ્રીય મહિલા દિન ઉજવણીના વિષય વસ્તુ ‘સમાવેશને પ્રેરિત કરો’ સાર્થક કરશે.

જેઓની જન્મભૂમિ ગુજરાત છે અને ગુજરાત રાજ્યની સહકારી પ્રવૃત્તિથી સધાયેલ સામાજિક, આર્થિક ઉત્કર્ષને જેઓએ અનુભવ્યો છે, નિહાયો છે એવા ભારતના વડાપ્રધાન શ્રી નરેન્દ્ર મોટીએ સહકારના મહત્વને પિછાયું છે. વડાપ્રધાન શ્રી મોટીજીએ ‘સૌનો હાથ, સૌનો વિકાસ’ સુત્રમાં ‘સહકારે સમૃદ્ધિ’ના સૂત્રનો સમન્વય કર્યો. શ્રી મોટીજીએ ‘સહકારે સમૃદ્ધિ’ના સૂત્રને સાકાર કરવા અલાયદા સહકાર મંત્રાલયની રચના કરી છે. આ સહકાર મંત્રાલયનું સુકાન સહકારી ક્ષેત્રનો બહોળો અનુભવ ધરાવતાં ગૃહ રાજ્યમંત્રી શ્રી

અમિતભાઈ શાહને સોંઘું છે. સહકાર મંત્રાલયે
‘સહકાર સે સમૃદ્ધિ’ના પ્રયાસો પ્રારંભી દીધા
છે. સહકાર આધારિત આર્થિક વિકાસના
મોડલને પ્રોત્સાહન આપવા અને સહકારી
પ્રવૃત્તિને સબળ કરવા તથા પાયાના સ્તર સુધી
સહકારના વિચાર અને લાભોને પહોંચાડવા
માટે નવી રાષ્ટ્રીય સહકાર નીતિની રચના હાથ
ધરી છે. તેના માટે અલગ વહીવટી અને કાનૂની
નીતિગત માળખું પૂરું પાડવામાં આવ્યું છે.
આ સહકાર મંત્રાલયે દૂર્દેશી યોજનાઓ
બનાવી ૨૭ મહિનાના ટ્રૈક ગાળામાં જ તેના
અમલીકરણ માટે ત્રિસ્તરીય માળખું ગોઠવી
વિવિધ પ્ર પગલાંઓ ભર્યો છે.

આ સહકાર મંત્રાલયે સહકારી ક્ષેત્રમાં મહિલાઓની સ્થિતિ સુધારવા, સશક્તિકરણ અને આવક નિર્માણ માટે વિવિધ પ્રયાસો હાથ ધર્યા છે. જેમાં મલ્ટી સ્ટેટ કો-ઓપરેટિવ સોસાયટીઝ એક્ટ-૨૦૦૨માં બાહુરાજ્ય સહકારી મંડળીઓના બોર્ડના બોર્ડમાં મહિલા ડાયરેક્ટરોની બેઠક ફરજિયાત કરતો સુધારો કરવામાં આવ્યો છે. જેના પરિણામે દેશભરની ૧૫૫૦થી વધુ મલ્ટી સ્ટેટ કો-ઓપરેટિવ સોસાયટીઓના બોર્ડમાં મહિલાઓનું પ્રતિનિધિત્વ સુનિશ્ચિત થયું છે. પ્રાથમિક કૃષી સહકારી ઘિરાણ મંડળીઓના બોર્ડ ઓફ ડાયરેક્ટરમાં મહિલા પ્રતિનિધિત્વ ફરજિયાત કર્યું છે. પરિણામે એક લાખથી વધુ પ્રાથમિક કૃષી સહકારી ઘિરાણ મંડળીઓમાં મહિલાઓનું

ગ્રામસ્વરાજ

પ્રતિનિધિત્વ સુનિશ્ચિત થયું છે. સહકાર મંત્રાલય હેઠળ નોશનાલ કો-ઓપરેટિવ ડેવલપમેન્ટ કોર્પોરેશનની ‘નાંદિની સહકાર યોજના’ દ્વારા મહિલા સહકારી સંસ્થાઓના પ્રોજેક્ટની રચના અને ક્ષમતા વિકાસ માટે નાણાકીય સહાય મળી રહી છે. પરિણામે મહિલા સહકારી સંસ્થાઓને રૂ.૫૭૧૪.૮૮ કરોડનો ફાયદો થયો છે અને ૧.૫૬ કરોડથી છે. જેના થકી ઉં લાખ હેન્ડલુમ કામદારો અને ૨૭ લાખ હેન્ટીકાફ્ટ કામદારોને બજાર પૂરું પાડવાનો છે. આ ઉદ્યોગો સિવાય ગૃહઉદ્યોગો અને અન્ય વ્યવસાય સાથે સંકળાયેલ સહકારી મંડળીઓ અને તેની સાથે સંકળાયેલ મહિલા સભાસદો આનો લાભ લઈ GeM પોર્ટલ પર નોંધણી કરાવી તેમની સેવાઓ અને ઉત્પાદનનું સ્થાનિક સ્તરથી લઈ દેશ-

‘નારી વંદન શક્તિ વિધેયક-૨૦૨ ઉ’થી નારીના ગૌરવવંતા સ્થાનને વધુ પ્રોત્સાહન સાંપડશે. નારી શક્તિ વંદન વિધેયક-૨૦૨ ઉને મહામહિમ માન. રાષ્ટ્રપતિ શ્રી દ્રૌપદી મુર્મુએ લીલીઝંડી આપતા લોકસભા અને રાજ્યોની વિધાનસભાઓમાં ઉત્ત ટકા બેઠકો મહિલાઓ માટે અનામત રાખવામાં આવશે. પરિણામે રાષ્ટ્રીય અને રાજ્ય સ્તરીય લોકશાહી સંસ્થાઓમાં મહિલાઓના પ્રતિનિધિત્વમાં વધારો થશે. ‘નારી શક્તિ વંદન અધિનિયમ-૨૦૨ ઉ’થી ખરેખર આંતરરાષ્ટ્રીય મહિલા દિન ઉજવણીના વિષય વસ્તુ ‘સમાવેશને પ્રેરિત કરો’ સાર્થક કરશે.

વધુ મહિલા સભાસદોને આર્થિક લાભ પ્રાપ્ત વિદેશમાં ઓનલાઈન વેચાણ કરી શકશે. જેથી થયો છે.

મહિલાઓની રોજગારીમાં વધારો કરી શકાશે.

સહકાર મંત્રાલયને એક આગવી ઓળખ આપવાના પ્રયાસ તુપે સમગ્ર દેશના સહકારી ક્ષેત્ર અને ભાિલા સહકારી પ્રવૃત્તિના વિકાસ અને વેગને નવી દિશા આપવાનું મહત્વનું અભિયાન હાથ ધરેલ છે. સાથે સાથે સરકાર ગવર્નેન્ટ ઈ-માર્કેટનો અમલ કરાવી સહકારી ક્ષેત્રને પણ તેમાં જોડી તેનો લાભ સહકારી સંસ્થાઓ, મંડળીઓ અને સહકારી ક્ષેત્ર સાથે સંકળાયેલ સભાસદોને મળે તે હેતુને ધ્યાનમાં લઈ આ GeM પોર્ટલનું અભિયાન હાથ ધરેલ

૪૩

ગ્રામસ્વરાજ

બજાર અને યોગ્ય મૂલ્ય મળી રહે છે. નવી દિલ્હીમાં ઓગાષ કાંતિ માર્ગ ઉપરના એન.સી.યુ.આઈ.ના કેમ્પસમાં ‘હાટ’ની વ્યવસ્થા ઊભી કરવામાં આવી છે. ‘NCUI-હાટ’ સાથે સહકારી સંસ્થાઓ અને સેલ્ફ હેલ્પ ગ્રુપ જોડાઈને પોતાના ઉત્પાદિત માલનું વેચાણ કરી શકે છે. આ વિચાર પ્રમાણે રાજ્યોમાં રાજ્ય સહકારી સંઘો ‘હાટ’ના વિચારને ટૂંક સમયમાં અમલીકરણ કરવા જઈ રહ્યાં છે.

ગુજરાત શેતકાંતિનું જનક છે. દૂધ સહકારી મંડળીઓથી આવેલ ગ્રામીણ

વિસ્તારની આર્થિક આબાદી એટલે શેતકાંતિ ! મહેસાણા, સાબરકાંઠા, બનાસકાંઠા જિલ્લાઓની દૂધ સહકારી પ્રવૃત્તિ તો ઊરીને આંખે ચેતે તેવી છે. તેમાંય બનાસકાંઠાની મહિલાઓ ઘરઆંગણે પશુપાલન કરીને સહકારી દૂધ મંડળીઓ-સહકારી તેરીઓના માધ્યમથી પોતે તો ૮૦ લાખથી એકાડ કરોડ રૂપિયાની વાર્ષિક આવક મેળવતી થઈ છે. સાથોસાથ ગામના પાંચ-છ વ્યક્તિઓને રોજગારી પણ પ્રદાન કરી થઈ છે. આજે ગુજરાતમાં ૮૭,૨૦૦થી વધુ સહકારી મંડળીઓ આવેલી છે. તેમાં ૪૬૦૦ જેટલી મહિલા સહકારી મંડળીઓ છે. આ મહિલા સહકારી મંડળીઓ દ્વારા મહિલાઓનો સમાન અને સર્વસમાવેશક વિકાસ સાધીને આર્થિક, સામાજિક અને રાજકીય પ્રગતિના પંથે લઈ ચારિતાર્થ કરે છે. રોજગારી સર્જન માટે સહકારી

ક્ષેત્રે વિશાળ તકો રહેલી છે. ગ્રામીણ સ્તરથી લઈ જિલ્લા અને રાજ્ય સ્તરથી વિવિધ પ્રકારની મહિલા સહકારી સંસ્થાઓ સાથે સંકળાઈને મહિલાઓ નેતૃત્વ કરતી થઈ છે અને રોજગારી મેળવી રહી છે. ગુજરાત રાજ્ય મહિલા સેવા સહકારી સંઘ અને તેની સાથે જોડાયેલ ૧૧૦ જેટલી વિવિધ પ્રકારની મહિલા સહકારી મંડળીઓ દ્વારા અભિષેક, શ્રમજીવી બહેનો આર્થિક ઉપાર્જન કરી પરિવારનું તો ભરણપોષણ કરે છે. સાથોસાથ સંતાનોને શિક્ષિત કરી રહી છે.

આંતરરાષ્ટ્રીય મહિલા દિને સહકારી સંસ્થાઓમાં મહિલાઓ સભાસદ તરીકે વધુ ને વધુ જોડાય. નૂતન ભારતના નિર્માણમાં સહકારી ક્ષેત્રના વિકાસ દ્વારા નીતિ નિર્ણયો ઘડવામાં તથા તેના સંચાલનમાં સક્રિય કામગીરી કરવા માટે બોર્ડ ઓફ મેનેજમેન્ટમાં તેમને પ્રતિષ્ઠાયુક્ત સમાનતાની ભૂમિકાએ અધિકારની રીતે સ્થાન પ્રાપ્ત કરવું જોઈએ. મહિલાઓએ આધુનિક ઉપકરણ કોમ્પ્યુટરની અર્થપૂર્વી તાલીમ તેમજ પ્રોફેશનલ મેનેજમેન્ટ મેળવી વ્યવસાયિક અભિગમ સુટ્ટણ બનાવવા આગળ આવવાની જરૂર છે. આવો મહિલાઓના સમાવેશ માટે પ્રેરક બનીએ. મહિલાઓને સમાવેશ માટે પ્રેરણા આપી અને મહિલા સમાવેશને પ્રેરિત કરીએ... સમાવેશને પ્રેરિત કરી નારી ગૌરવ અને ગરિમા વધારીએ...

જ્ય સેવા... જ્ય સહકાર... જ્ય શક્તિસ્વરૂપા...

पृष्ठा वरणा

રરમી માર્ય - વિશ્વ જળ દિવસ – પાણીને ફૂટી છે વાણી

પાની રે પાની તેરા રંગ કેસા
જીસમેં મિલા દો લગે ઉસ જૈસા
ભૂખે કી ભૂખ ઓર ખ્યાસ જૈસા
'જળ એ જ જીવન'ની વાત આ ફિલ્મી
ગીતમાં જણાવવામાં આવે છે. જીવનનું અમૃત
એટલે પાણી. પાણી વગર પ્રકૃતિનું આસ્તિત્વ
શક્ય છે ખરું? પાણી એ જીવન ટકાવી રાખવાનું
અગત્યનું ઘટક છે. પાણી જ તમામ ભૌતિક
વસ્તુઓનું કારણ અને સમસ્ત સજીવોના
જીવનનો આધાર છે. આવા અમૃત પાણી,
નીર, વારિ, ઉદ્ક નામ પ્રમાણે ગુણ ધરાવતા
જળનું મહત્વ, જળ બચાવવાની તથા પાણીને
વેડફાતું અટકાવવાની પ્રેરણ મળી રહે તે હેતુસર
સંયુક્ત રાષ્ટ્રસંઘની સામાન્ય સભાએ રૂમી
માર્યના દિવસને 'વિશ્વ જળદિવસ' ઘોષિત કરેલ
અને પ્રથમ ૧૯૯૨ના રોજ રૂમી માર્યના
રોજ સમગ્ર વિશ્વમાં ઉજવણી થયેલ. આજ
પર્યત આ તારીખે વિશ્વ જળદિવસ ઉજવવામાં
આવે છે.

આપણું શરીર એક પાઠ્ય પુસ્તક છે જેમાં
પાંચ પ્રકરણ છે. આકાશ, પથ્વી, પવન, પ્રકાશ

— મંકવાણી વિનોદ એમ.

નિવૃત રાજ્ય વેરા અધિકારી
રાજકોટ. મો. ૮૪૨૭૨૦૦૦૮૬

અને પાણી. આ પાણીના ત્રણ લક્ષણો : સ્વાદ,
શીતળ અને સુર્યના કિરણોથી સમૂહનું જળ
પીને આકાશરૂપી ખ્રી નવ માસ સુધી એ પાણીને
ધારણ કરી, શુદ્ધ કરી જે ચોમાસામાં અમૃત
જેવા (ગર્ભ)ને જન્મ આપે છે. આ અંતરીક્ષ
જળ અમૃત જેવું જીવનપ્રદ હોવાથી સજીવોને
જીવન બક્ષે છે.

આપણા શરીરમાં ૭૦%થી વધુ પાણી છે. શરીરના અણુ પરમાણુમાં ૮૮% પાણી છે. કુદરતે જીવમાત્રના શરીરમાં યોગ્ય વ્યવસ્થા કરેલી છે. યોગ્ય રીતે, યોગ્ય માત્રામાં, યોગ્ય સમયે પૂરતું પાણી પીવામાં આવે તો તંદુરસ્તી આપોઆપ જળવાય રહે. દિવસ દરમ્યાન સ્ફૂર્તિ, ગેસ, અપચો, ઓડકાર, માથાના દુઃખવા જેવી કોઈ ફરિયાદ ન રહે. આમ પાણીને ઔષધ માની પીવું જોઈએ. આથી જે પાણી અંગે કહે છે. “પાત્ર પ્રમાણે બદલે આકાર, એ છે પાણીનો સ્વભાવ, માણસમાં તેનો અભાવ.” પાણી પીને ઘર શં પદ્ધતિં ?

એકવાર બેકાર ગયેલું, વહી ગયેલું પાણી
 વીતી ગયેલ સમયની જેમ પાછું આવતું નથી.
 ચોમાસામાં પૃથ્વી પર ઝડપથી પાણી વહી જાય
 છે. વરસાદનું પાણી આપણા માટે એવો વારસો
 છે. આગામી નવ માસ માટે તેમજ આવનારી

ग्रामस्वराज

પેઢી માટે સંભાળીને રાખવું જરૂરી છે. અન્યથા રાખીએ તો ચોક્કસ જળ બચાવી શકાય. એક દિવસ સમગ્ર વિશ્વ પાણીના સંકટ માટે જળ બચાવવાના પાંચ R નીચે મુજબ ઝડપતું જોવા મળશે. આપણે પાણી બનાવી છે.

શક્તા નથી. માત્ર બચાવી શકીએ છીએ. જળ
વિશ્વાદિને જલ બચાવવા માટે શું શું કરી શકીએ ?
શહેરો, તાલુકા તથા ગામડામાં સરકાર

દ્વારા નિયમિત રીતે ઘેરઘેર નળ વાટે પાણી
પહોંચતું કરવામાં આવે છે. જેનો ટાંકીમાં સંગ્રહ
કરી, બિનજરૂરી રીતે છુટથી ઉપયોગ કરીએ
છીએ. ધાણ દૂરના વિસ્તારોમાં પૂરતું પાણી
મળતું નથી. આ માટે આપણે ઘરની ટાંકી
ભરાય જાય પછી તુરત જ ચકલી બંધ કરીએ.
વહેલી સવારે આવતું પાણી ધાણાં ઘરોમાં ટાંકી
છલકાતા રોડ ઉપર જતું જોવા મળે છે. થોડી
સાંવચેતી રાખીએ તો બીનજરૂરી વેડફાતું પાણી
બચાવી આપણા ભવિષ્યને સુરક્ષિત કરી
શકીએ.

ઘરની અંદર રહેલા નળને નિયમિત ચેક
કરી લીકેજ હોય તાત્કાલીક રીપેર કરાવીએ.
આપણી ફેનિક કિયાઓ જેવી કે બ્રશ કરતી
વખતે, સેવિંગ કરતી વખતે, વાસણ માંજટી
વખતે નળ સતત ચાલુ ન રાખતા જરૂરિયાત
મુજબ અલગ વાસણમાં પાણી ભરી આ કિયા
કરી શકાય. શાવરના બદલ બાલદી ભરી
નહાવાથી પાણી બચાવી શકાય. આરાંઓ
મશીનના વેરસ્ટ પાણી ડોલમાં લઈ ટોયલેટમાં
ઉપયોગ કરી શકાય. આમ આપણી ફેનિક
જીવનમાં થોડા ફેરફાર કરી થોડી જાગૃતિ

રાખીએ તો ચોક્કસ જળ બચાવી શકાય.
જળ બચાવવાના પાંચ R નીચે મુજબ
છે.

(1) Respect of water : પાણીને માપ આપવું. જરૂરિયાત મુજબ યથાયોગ્ય ઉપયોગ કરવો.

(2) Reduce of water : પાણીનો ઉપયોગ ઘટાડવો.

(3) Retreat of water : પાણીના જરણામાંથી પાણી પાછું લેવું. ફૂવા-ંકી રીચાર્જ કરવા.

(4) Recycle of water : પાણીને ફરી વાપરી શકાય એવું બનાવવું. અશુદ્ધને શુદ્ધ કરી વાપરવું.

(5) Reuse of water : પાણીને ફરી વાપરવું.

આમ, બીનજડરી વેસ્ટ, વેડફાંતું પાણી
બચાવી શકાય.

“ઈપેટીપે સરોવર ભરાય, તેમ વિચારી
વિચારી પાણી વપરાય.”

“પાણીની અદ્ધત જ્યારે જ્યારે આવે,
પાણીની કિંમત સમજાય.” ગુજરાત રાજ્યમાં
કથુ, સૌરાષ્ટ્ર તથા ઉત્તર ગુજરાતના કેટલાક
પ્રદેશોમાં જળસમસ્યા કાયમી આજે પણ છે.
છેલ્લા પાંચ દાયકામાં વરસાદી પાણીને દરિયામાં
જતું રોકવા અનેક નાના-મોટા ચેકડેમો-તળાવડા
સરકારશ્રી દ્વારા બનાવેલ. આ સંગ્રહિત પાણીનો
ઉપયોગ ખેતી તથા પીવા માટે સોના જેવું છે.

૪૩

ગ્રામસ્વરાજ

હાલમાં અનેક ચેકડેમો જર્જરીત, તૂટેલી હાલતમાં છે. જેથી પાણીનો પૂરતો સંગ્રહ થઈ શકતો નથી. આ નાના ચેકડેમો રીપેરીંગ કરવા, ઉંડા ઉતારવા, ઉંચાઈ વધારવાની તાતી જરૂરિયાત છે.

આ કાર્ય એકલી સરકારનું નથી પણ ચેકડેમોની આજુબાજુના લોકો જાગૃત થઈ કોઈ સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઓ કે ઉદ્યોગપતિઓનો સહકાર મેળવી આ જળસંચય જીવસૂષણા કલ્યાણના મહાકાર્યમાં જોડાઈ તે જરૂરી છે. આપણે નવા ચેકડેમો ન બનાવી શકીએ પણ જૂના ડેમોનો સર્વે કરી તે મુજબ રીપેરીંગ કરાવી ઓછા ખર્ચે પાણીને વહેતું રોકી શકાય. આમજળ બચાવે ગુજરાતના કાર્યનો આરંભ કરવાનો સમય થઈ ગયો છે.

‘જળ બચાવો, જળ તમને બચાવશે.’ પાણીનું એક એક ટીપું કિમતી છે, કારણ કે તે દરેક ટીપામાં એક જિંદગી છે.’ આપણી ભવિષ્યની પેઢી માટે પૂરતો જથ્થો જળવાઈ રહે તે માટે સૌરાષ્ટ્રના અગ્રગણ્ય, સમાજશ્રેષ્ઠીઓ, ઉદ્યોગપતિઓ એકઠા થયેલ અને આ બાબતે શું થઈ શકે? પાણી આવ્યા પહેલા પાળ બાંધવા, પાણીના સંગ્રહ માટેના એક ભગીરથ કાર્ય માટે રાજકોટ ખાતે ગીરગંગા પરિવાર ટ્રસ્ટની રચના કરેલ.

સંસ્થા દ્વારા સૌરાષ્ટ્રની ભૌગોલિક સ્થિતિના નિષ્ણાતો દ્વારા સર્વે કરવામાં આવેલ જે મુજબ “સૌરાષ્ટ્રની ધરતીનો આકાર ઉધી

રકાબી જેવો હોવાથી વધારે પડતું વરસાદી પાણી દરિયામાં જતું રહે છે. આ વેડફાઈ જતા પાણીનો વધુમાં વધુ ઉપયોગ કરવા માટે વર્ષો જૂના અંદાજે ૫૦,૦૦૦ (પચાસ હજાર) ચેકડેમો તૂટેલી હાલતમાં છે જે ચેકડેમોને રીપેરીંગ કરવા, ઉંડા ઉતારવા અને ઉંચાઈ વધારવાની જરૂર છે. કારણ કે પૃથ્વીના સમગ્ર જીવસૂષણા કલ્યાણ માટે વરસાદી પાણી બચાવવું ખૂબ જરૂરી છે તેથી આ કાર્યને વેગવંતુ બનાવવા માટે વધુમાં વધુ લોકો સહયોગ આપે. જળસંચયના આ મહાઅભિયાનમાં જોડાવા અપીલ કરેલ.”

રામચરિત માનસના અરણ્યકાંડમાં ભગવાન શ્રીરામ કહે છે, “પરહિત બસે જિન્હ કે મન માણી, તિન્હ કહું જગ દુર્લભ કદ્ધુ નાહિ.” અર્થાત્ જેમના મનમાં પરોપકાર (પરહિત-કલ્યાણ) કરવાનું વસતું હોય તેમના માટે કશું દુર્લભ નથી. આ ઉક્તિ મુજબ ગીરગંગા ટ્રસ્ટની ચિંતા, અનેક લોકોના હદ્ય સુધી પહોંચી, યોગ્ય પ્રતિસાદ મળતા, અનેક ઉદ્યોગપતિઓ, સમાજ શ્રેષ્ઠીઓ આ જળસંચય, જીવકલ્યાણના કાર્યમાં સહભાગી બની, ટ્રસ્ટના કાર્યને પ્રોત્સાહિત કરેલ.

ગીરગંગા પરિવાર ટ્રસ્ટનો મળેલ અનુદાનની રકમમાંથી અનેક ડેમો જે વચ્ચેથી તૂટેલા હતા તેને તાત્કાલીક રીપેર કર્યા તેમજ ગામની જરૂરિયાત મુજબ નવા ચેકડેમ પણ બનાવેલ. તેની સંખ્યા ૧૨૮ છે. જેમાં

ग्रामस्वरांज

૨૦૨૭ના વર્ષમાં આશરે પાંચ કરોડ ખર્ચ થયેલ છે. આમ આ ચેકડેમોમાં પાણી સંગ્રહની ક્ષમતા વધેલ છે જે ભાવી પેઢીને કાયમી ઉપયોગી થશે. આજે પાણી સંગ્રહ માટે વપરાયેલ એક રૂપિયો આવનારી પેઢી માટે સો રૂપિયાનું વળતર આપશે. આ જળસંચય માટે મહાકાર્ય માટે ટ્રસ્ટી મંડળ, સલાહકારો, દાતાઓ, કાર્યકર્તાઓ લાખ લાખ અભિનંદનના અધિકારી છે.

ગીરગંગા પરિવાર ટ્રસ્ટ રજિ. નં. E/10593
 ધરાવે છે. તેમજ કલમ ૮૦(૩) તથા ૧૨(૩૧)
 હેઠળ આપકવેરા કાયદા હેઠળ રજીસ્ટ્રેશન થયેલ
 છે. વધુમાં નીતિ આયોગ-કોર્પોરેટ બાબતના
 મંત્રાલય હેઠળ CSR (Corporate Social
 Responsibility) નોંધાયેલ છે. આ સંસ્થા દ્વારા

જીવસૂચિના કલ્યાણ માટે જળસંગ્રહના ભગીરથ
કાર્ય માટે ૧૧,૧૧૧/- ચેકડેમો રીપેર કરવા
કે નવા બનાવી, ઊડા ઉતારવાનો મહાસંકલ્પ
કરેલ છે. જેનો અંદાજીત ખર્ચ આશરે ૨૪૦૦
કરોડ થયા પાત્ર છે. આ પરાહિતના કાર્યમાં
વધુમાં વધુ લોકો સહભાગી બને તે માટે અનુરોધ
છે. વિશેષ જાણકારી માટે સંસ્થાની વેબસાઈટ
પરથી ચકાસવું.

માર્ય-૨૨ વિશ્વ જળ હિને જળબચત અને જળસંચય માટે બનતા પ્રયત્ન કરીએ અને સંકલપ કરીએ કે “પૃથ્વીની સમગ્ર જીવસુષ્પિના કલ્યાણ અર્થે હું વરસાદી પાણી બચાવી આવનારી પેઢીને સુરક્ષિત કરીશ.” “જળ એ જ જીવન” એ જ આજના દિવસનો સંદેશ.

(અનુ પાન્ના નં.

શક્તિ તમારા સંપમાં છે. તમારું બધું જોખમ
તમારા કુસંપમાં છે.' આપણે ત્યાં કહેવાય છે
કે, 'ગોળાનો (પાણીનું માટલું) ઝઘડો ગામને
નહે.' નાના નાના લોકો ભેગા મળી ગમે તેવા
ઈજઝતવાળાને નીચો દેખાડવા માટે સમર્થ બની
શકે છે. સોકેટિસને એવા જ લોકોના કારણે
ઝેર પીવાની સજી ભોગવવી પડી હતી. સરદાર
વલ્લભભાઈએ પણ આપણા દેશની આજાદી
માટે એક બનીને ઊભા રહેવાની વાત કરી
હતી. એમણે કહેલું કે, 'નાતજાતના કે
ઉંચનીયના, સંપ્રદાયોના ભેદભાવ ભૂલીને બધા
એક થઈ જાઓ. મેળ રાખો અને નીડર બનો.
ઘરમાં બેસીને કામ કરવાનો સમય નથી. વીતી

જ પરથી ચાલુ) ગયેલા સમયને જ્યોતિષીઓ પણ જોતા નથી.' જે સમય જાય છે તે પાછો આવતો નથી. એકતાની ભાવના મહાન છે, ઉજ્જવળ છે. તેલુગુમાં વેમનાએ કહું છે : 'સંસારમાં એકતાની ઘણી આવશ્યકતા છે. ઐક્યાવની શક્તિ તો વર્ષવી શક્ય એમ નથી. એની મદદથી માણસ અશક્યને શક્ય બનાવી શકે છે. શું તમે ધાસનાં તાજાખલામાંથી બનાવેલી રસ્સીથી હાથીને બાંધેલો જોતા નથી ?' એકતા જ માણસને-સમાજને-રાષ્ટ્રને ઉચ્ચ સ્થાને લઈ જાય છે. જ્યાં એકતા નથી એનો પરિવાર કે દેશ કાયમ માટે વિખરાઈ જાય છે. એકતાથી જ આ ધરતી ઉપરનાં સર્વે કામ સફળ થતાં હોય છે, તેથી એક બનો, નેક બનો.

સંપ્રતિ

મા, માતૃભાષા અને માતૃભૂમિનો કોઈ વિકલ્પ નથી

મા, માતૃભાષા અને માતૃભૂમિનો અન્ય કોઈ વિકલ્પ નથી દરેક માનવી માટે તે સર્વસ્વ હોય છે. માનવી બાળપણથી જ માતૃભાષા સાથે ગાઢ રીતે સંકળાયેલો હોય છે. માતૃભાષા એ માનવીની ગણથૂથી છે. તેનું હસવું, રડવું, કે સ્વખાઓ પણ માતૃભાષામાં જ આવે છે. માનવી કલ્યનાઓની ઉડાન ભરી જે વિચારે છે તે માતૃભાષામાં જ હોય છે. વિશ્વના ૧૮૦ જેટલા દેશોમાંથી ૧૨ દેશો જ અંગ્રેજ ભાષામાં વ્યવહાર કરે છે. છતાં આજે આપણા દેશમાં અંગ્રેજ માધ્યમમાં બાળકોને ભણાવવાની હોડ લાગી છે. તેમ કરીને આપણે આપણા બાળકોને આપણી માટીથી મૂળસોતા ઉખેડી રહ્યા છીએ. તેની કુદરતી શક્તિઓને દબાવી દઈએ છીએ અને એક નિર્ભળ અને માંદલા સમાજનું નિર્માણ કરી રહ્યા છીએ. શિક્ષણની બાબતમાં એક પ્રશ્ન ભારતમાં ભારે વિચિત્ર પુછાય છે. મને લાગે છે કે આવો પ્રશ્ન દુનિયા આખીમાં બીજે ક્યાંય

ડૉ.કિશોર સાધુ
પ્રકાશન અધિકારી
ગુજરાત રાજ્ય સહકારી સંઘ
૮૪૨૭૬૨૦૧૩૨

નહીં પુછાતો હોય. આપણે ત્યાં હજ્યે પુછાય છે કે શિક્ષણનું માધ્યમ શું હોય ? શિક્ષણ માતૃભાષાદ્વારા અપાય કે અંગ્રેજ માધ્યમ દ્વારા?

અન્ય ભાષાઓ શીખવી એ સારી વાત છે પરંતુ માતૃભાષાના ભોગે તો આ વાત સ્વીકાર્ય ન જ હોઈ શકે. મૂર્ધન્ય સાહિત્યકાર શ્રી ભગવતીકુમાર શર્મા માતૃભાષા વિશે તેમની લાગણી વ્યક્ત કરતા કહે છે કે, આપણે સંકુચિત સંકીર્ણ ન બનીએ. વિશ્વ સાહિત્ય અને વિશ્વ સંસ્કૃતિની દિશાઓના બધા બારી બારણા મોકળા રાખીએ, પણ સાથે જે આપણી માતૃભાષા છે તેને અવગણીએ નહીં. કુંગરા પૂજાએ પણ ઉબરાને પૂજવાનું ન વિસરીએ. બરેખર માતૃભાષા પ્રત્યે લગાવ રાખવો એ આપણા માટે ગૌરવની વાત છે અને હંમેશા રહેવો જ જોઈએ. માતૃભાષા દ્વારા જ માનવીના સંસ્કાર, ચારિત્ર અને વ્યક્તિત્વનું ઘડતર થાય છે. આપણો સામાજિક અને સાંસ્કૃતિક વારસો તેના દ્વારા વધુ સારી રીતે સમજી કે પામી શકાય છે. જો માતૃભાષાથી વિમુક્ત થઈશું તો આપણે આપણી સંસ્કૃતિથી પણ દૂર થતા જઈશું અને મૂળથી છૂટા પડેલા વૃક્ષ જેવી

❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ • ગ્રામસ્વરાજ • ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖

આપણી દશા થશે. પરિણામે આપણો જાણે બહુમતી બાંગલા હતા. તે એક હજાર વર્ષોથી અજાણે કુદુંબ, સમાજ અને રાજ્યને ભયંકર સાહિત્યની સમૃદ્ધ પરંપરા હતી. બંગાળીઓમાં નુકસાન પહોંચાડીશું. ૨૧ ફેબ્રુઆરી વિશ્વ અત્યંત વિકસિત સંસ્કૃતિ પણ હતી જે માતૃભાષા દિવસની ઉજવણી અંગે વિચારીએ પાકિસ્તાનના પશ્ચિમ પાંખના લોકોની તો.... સંસ્કૃતિમાં બહુ ઓછી હતી. ૧૯૪૮માં જ્યારે એકવીસમી ફેબ્રુઆરી આંતરરાષ્ટ્રીય કેન્દ્રીય નેતાઓ અને પાકિસ્તાનના ઉર્દૂ બોલતા માતૃભાષા દિવસ એ હકીકતમાં માતૃભાષા બૌદ્ધિકોએ જાહેર કર્યું કે ‘ઉર્દૂ અને ઉર્દૂ એકલા માટે આંદોલનનો દિવસ છે. પરંતુ હું તો તેને પાકિસ્તાનની રાજ્ય ભાષા હશે, પૂર્વ ઉજવણીનો દિવસ કહીશ. કારણ કે ભાષા એ પાકિસ્તાનના લોકોએ ૧૯૪૮ની ભાષા ચળવળ અભિવ્યક્તિનું માધ્યમ છે. મારી માતૃભાષામાં હું મારા વિચારો અને મારી જાતને વધુ સારી રીતે સ્પષ્ટ કરી શકું છું. માતૃભાષાના રક્ષણ તરીકે બંગાળીની સ્થાપના કરી હતી. ભાષા માટે શહીદ થયેલા બહાદુર લોકોનું સ્મારક ચળવળ ૧૯૪૮થી શરૂ થઈ અને ૨૧ ફેબ્રુઆરી

આજે આપણા દેશમાં અંગ્રેજી માધ્યમમાં બાળકોને ભણાવવાની હોડ લાગી છે. તેમ કરીને આપણો આપણા બાળકોને આપણી માટીથી મૂળસોતા ઉખેડી રહ્યા છીએ.

તમને ઢાંકા સિવાય બીજે જોવા નહીં મળે, ૧૯૫૨ના રોજ હત્યામાં પરાકાણા પહોંચ્યું, જે ૧૪ ઓગસ્ટ, ૧૯૪૭. પાકિસ્તાન અને અને પાકિસ્તાનની રાજ્ય ભાષાઓ પૈકી એક બાંગલાદેશના હાલના રાજ્યો એક જ રાજ્ય હતા. તરીકે બાંગલા અપનાવવામાં આવ્યું. આમ, આ રાજ્યના નિર્માતા માત્ર ધર્મને એક માત્ર મજબૂત બંધન તરીકે માનતા હતા અને માનતા હતા કે તે લોકોને એક રાજ્યમાં પરિવર્તિત કરવા માટે પૂરતા છે. તેઓએ આ બે દૂરના પાંખો વચ્ચેના ભાષાટીય અને સાંસ્કૃતિક વિવિધતાને ૧૯૮૮માં ૨૧ ફેબ્રુઆરી આંતરરાષ્ટ્રીય ધ્યાનમાં રાખ્યા નહીં. પાકિસ્તાનની પૂર્વિય ધ્યાનમાં રાખ્યા નહીં. પાકિસ્તાનની પાંખના લોકોની ભાષા બંગાળી અને તેઓ બાંગલાદેશીઓમાં અત્યંત ગૌરવ અને પ્રેરણના

૪૩

શ્રામસ્વરાજ

ખોત છે. આવા અધિકારની સ્થાપના પાછળ ભક્તિભાવ, પ્રેમ અને લોહભાવના સ્મરણ તરીકે, યુ.કે.એ ૨૧ મી ફેબ્રુઆરીને આંતરરાષ્ટ્રીય માતૃભાષા દિવસ તરીકે વર્ષ ૨૦૦૦થી પ્રતિ વર્ષ ઉજવવામાં આવે છે. તેની પાછળનો ઉદેશ વિશ્વમાં ભાષાકીય અને સાંસ્કૃતિક વિવિધતા અને બહુભાષાકીયતાને પ્રોત્સાહન આપવાનો છે. પશ્ચિમ પાકિસ્તાનના શાસકો પૂર્વ પાકિસ્તાનના બંગાળી મુસ્લિમો પર ઉર્દૂ લાદવા માગતા હતા ત્યારે જે પ્રચંડ વિરોધ થયો તેમાંથી બાંગલાદેશનું સર્જન થયું. અઝુલ ગફાર ચૌધરી બાંગલાદેશના જાણીતા કટાર લેખક છે. એમણે લખેલી કવિતા જુઓ.....

શું હું એકવીસમી ફેબ્રુઆરી ભૂલી શકું,
જે મારા બંધુઓના ખૂનથી લથબથ હતી ?
શું હું એ ફેબ્રુઆરી મહિનો ભૂલી શકું,
જેણે હજારો માતાઓને પુત્રવિહોણી કરી
નાખી ?

શું હું એ ફેબ્રુઆરી મહિનો ભૂલી શકું,
જેણે મારા સોનેરી દેશને લોહીથી રંગી
નાખ્યો ?

૨૦૦૮ના વર્ષને આંતરરાષ્ટ્રીય માતૃભાષા વર્ષ તરીકે ઉજવવામાં આવ્યું હતું. આમ, યુનેસ્કોએ માતૃભાષાને પુનઃ મહત્વ આપ્યું હતું. માતૃભાષા વિશે કેટલાંક વિચારો જોઈએ. ભાષા આપણા મૂર્ત અને અમૂર્ત

વારસાને જાળવી રાખવા અને વિકસાવવા માટેની સૌથી શક્તિશાળી સાધનો છે. માતૃભાષાના પ્રસારને પ્રોત્સાહન આપવાના તમામ ચાલ ફક્ત ભાષાકીય વિવિધતા અને બહુભાષી શિક્ષણને પ્રોત્સાહન આપવા માટે નહીં પરંતુ સમગ્ર વિશ્વમાં ભાષાકીય અને સાંસ્કૃતિક પરંપરાઓનું જાગૃતતા વિકસાવવા અને સમજ, સહિષ્ણુતા અને સંવાદ પર આધારિત એકતાને પ્રેરણા આપશે.

વિનોબાએ કહ્યું છે કે, નાનાં બાળકોને શિક્ષણ એમની પોતાની માતૃભાષામાં આપવાને બદલે પારકી ભાષામાં આપશો, તો એ બાળકો નિર્વાચ બનશે, નિર્બોધ બનશે, એમની ગ્રહણશક્તિ બુઝી બનતી જશે. તમારે પ્રયોગ કરવો હોય તો ઈંગ્લેઝમાં જઈને કરી જુઓ ! ત્યાંનાં બાળકોને બધું શિક્ષણ હિંદી કે કન્ફર્ડ કે મરાઠી માધ્યમ દ્વારા આપી જુઓ ! ત્યારે તમને ખબર પડશે કે એ બિચારાં બાળકોની બુદ્ધિ પર કેટલો બધો બોજ પડે છે ! એમનાં શરીર ને પ્રાણ જીર્ણ-શીર્ણ થતાં જશે. કૃષ્ણે સાંદીપનિના આશ્રમમાં રહીને વિદ્યા પ્રાપ્ત કરી. પછી ઘરે પાછા ફરતા હતા, ત્યારે ગુરુએ કહ્યું : ‘વર માંગો !’ કૃષ્ણે માંગ્યું – ‘માતૃ હસ્તેન ભોજનમ’ એટલે કે મરતાં સુધી મને માતાના હાથનું ભોજન મળે. હું વિચાર કરું હું કે તે બાળકોની શી વલે થતી હશે, જેમને ક્યારેય માના હાથનું ભોજન ખાવાનું ભાગ્ય સાંપડતું

૪૩

ગ્રામસ્વરાજ

નથી ! ક્યાંક હોટલમાં ખાય છે કે ક્યાંક જીની કોઈ કમી નથી. એક દાખલો આપું. ભોજનાલયમાં. માના ભોજનમાં માત્ર રોટલો જ નથી હોતો, પ્રેમ પણ હોય છે. એટલા વાસ્તે જ કૃષ્ણો ‘માતૃહસ્તેન ભોજનમ’ એવો વર માંગ્યો. એવી જ રીતે હું એવું માંગું કે, ‘માતૃમુખેન શિક્ષણમ’ એટલે કે માતાને મુખેથી શિક્ષણ મળો. અને એ જ વાત માતૃભાષાને લાગુ પડે છે. બાળકને પોતાની માતૃભાષામાં જ શિક્ષણ મળવું જોઈએ. શિક્ષણનું માધ્યમ તો માતૃભાષા જ હોય. માતૃભાષા દ્વારા જ પહેલેથી છેવટ સુધી બધું શિક્ષણ આપવું જોઈએ.... મારું તો માનવું છે કે પહેલેથી લઈને છેલ્લે સુધી શિક્ષણનું માધ્યમ માતૃભાષા જ હોવું જોઈએ. હા, વિજ્ઞાનની પરિભાષા બાબતમાં આપણી ભાષાઓમાં થોડી ઘણી મુશ્કેલી જરૂર પડે, પણ પરિભાષા તો જેમ જેમ ખેડાણ થતું જાય તેમ તેમ ધીરેધારે ઉભી થતી જશે. ત્યાં સુધી અંગ્રેજ શબ્દો ચાલશે. આપણી ભાષાઓ ઘણી વિકસિત ભાષાઓ છે અને હજુ આગળ વધુ વિકસિત થતી રહેશે. આજના જમાનાનો બધો વહેવાર ચલાવી શકે તેટલી આપણી ભાષાઓ સમર્થ છે. આ હું આપણી ભાષાઓના અભિમાનને કારણે નથી કહેતો, પણ વાસ્તવમાં આ જ ખરેખર વસ્તુ સ્થિત છે. આપણી બધી ભાષાઓ સેંકડો વરસથી ખેડાતી આવી છે અને સેંકડો વરસનું ઉત્તમ સાહિત્ય આપણી ભાષાઓમાં છે. તેમાં

જ્ઞાનની કોઈ કમી નથી. એક દાખલો આપું. ‘કેન્ટરબરી ટેઇલ્સ’ અંગ્રેજમાં બારમી સદીનો ગ્રંથ છે. એ જ અરસામાં લખાયેલો જ્ઞાનેશ્વર મહારાજનો ‘જ્ઞાનેશ્વરી’ ગ્રંથ મરાઈમાં છે. આ બંને ગ્રંથો મેં વાંચા છે, બંનેનો મેં અભ્યાસ કર્યો છે. હવે, આ બે ગ્રંથોને તુલનાત્મક દાખલો જોઈએ તો જણાય છે કે ‘જ્ઞાનેશ્વરી’ પાસે જેટલા શબ્દો છે, તેના ચોથા ભાગના પણ શબ્દો ‘કેન્ટરબરી ટેઇલ્સ’ માં નથી. અને વળી, ‘જ્ઞાનેશ્વરી’ કંઈ મરાઈનો પહેલો ગ્રંથ નથી. તેની પહેલાં પણ મરાઈમાં અનેક પુસ્તકો લખાયાં છે. માટે મારું કહેવાનું એટલું જ છે કે આપણી બધી ભાષાઓ ઘણી વિકસિત ભાષાઓ છે અને આજનો બધો વહેવાર આ ભાષાઓમાં ચાલી શકે તેટલો પૂરો સમર્થ છે. એટલે શિક્ષણનું માધ્યમ આ બધી ભાષાઓ જરૂર બની શકે તેમ છે.

સુરેન્દ્રનગરમાં હર્ષદ ત્રિવેદીએ કહ્યું છે કે : ‘માતૃભાષા મારી ત્વચા છે અને અન્ય ભાષાઓ વચ્ચે છે.’ અંગ્રેજનો વિરોધ કરનાર મૂર્ખ છે, પરંતુ માતૃભાષાની અવગણના કરનાર મહામૂર્ખ છે. શિક્ષણનું માધ્યમ માતૃભાષા ન હોય એવો કોઈ યુરોપીય દેશ ખરો ? તેમાર્કમાં શિક્ષણનું માધ્યમ ડેનિશ છે, સ્વિડનમાં સ્વિડિશ છે, ફિનલેન્ડમાં ફિનિશ છે, ફાન્સમાં ફેન્ચ છે, ઇટલીમાં રોમન છે, પોર્ટુગલમાં પોર્ટુગિઝ છે, સ્પેનમાં સ્પેનિશ છે, ગ્રીસમાં ગ્રીક છે,

૪૩

શ્રામસ્વરાજ

બ્રિટનમાં અંગ્રેજ છે, જર્મનીમાં જર્મન છે, સ્વિટ્જર્લેન્ડમાં સ્વિસ છે અને રશિયામાં રશિયન છે. ચીનમાં ચીની ભાષામાં ભણાવાય છે, જપાનમાં જપાની ભાષામાં ભણાવાય છે અને સમગ્ર અરબસ્તાનમાં અરબી ભાષામાં ભણાવાય છે. આઈસલેન્ડની વસ્તી અઢી લાખની છે. તે દેશમાં પણ શિક્ષણનું માધ્યમ અંગ્રેજ નથી, પરંતુ આઈસલેન્ડિક છે. શિક્ષણનું માધ્યમ માતૃભાષા હોય તે અંગેની ચર્ચા પણ

અન્ય દેશોમાં ક્યારેય થતી નથી. અંગ્રેજ ભણવું અને અંગ્રેજ દ્વારા ભણવું એ બે સાવ જુદી બાબતો છે. માતૃભાષાની વંદનયાત્રા કાઢવી પડે એ તો આપણે માટે શરમજનક બાબત ગણાય. અન્ય દેશોમાં એવી યાત્રાની કલ્પના પણ ન થઈ શકે.

હવે હકીકતોના પ્રદેશમાં એક ચકરાવો મારીએ જોશ રીતાલ ફિલિપિન્સના ગાંધી ગણાય છે. સન ૧૮૯૬માં એમને અત્યાચારીઓએ ફાંસીને માંચે લટકાવી દીધા હતા. ગાંધીજીએ એમને ‘અહિસાના મસીહા’

ગણાવ્યા હતા. એમના શાબ્દો સાંભળો : ‘જે પોતાની ભાષાને પ્રેમ નથી કરતો, તે ગંધાતી માછલી કરતાં ય ખરાબ છે.’ આઈઝેક બાસેવિક સિંગર એક મોટા યહૂદી લેખક છે. એમને નોબેલ પ્રાઇજ મળ્યું ત્યારે એમને પૂછવામાં આવ્યું : ‘તમે યીડિશ જેવી મરણોનુભ ભાષામાં શું કામ લખો છો ?’ જવાબમાં એ લેખકે કહ્યું

યહૂદીઓ એક દિવસ એમની કબરમાંથી બેઠા થશે અને પ્રશ્ન પૂછશે : યીડિશ ભાષામાં પ્રગટ થયેલી લેટેસ્ટ બૂક કઈ છે ? એ લોકો માટે યીડિશ ભાષા મરી પરવારેલી ભાષા નહીં હોય. મને તો ફક્ત આ એક જ ભાષા બરાબર આવે છે, જેમાં હું આખો ને આખો ઠલવાઈ શકું. યીડિશ મારી માતૃભાષા છે અને મા ક્યારેય મરતી નથી.’

ડૉ. અબ્દુલ કલામ સાહેબે એકવાર કહેલું કે, જે દિવસે આપણે મેડિકલ, ઈજનેરી સહિત તમામ ક્ષેત્રોનું શિક્ષણ માતૃભાષામાં જ આપીશું ત્યારે આપણે જપાન અને ચીન જેવી વૈજ્ઞાનિક કાંતિ કરીશું. જપાન અને ચીનમાં વિધાર્થીઓને શાળાથી લઈને પોસ્ટગ્રેજ્યુએટ અને પીએચ્ડી સુધીના દરેક વિષયના અભ્યાસક્રમો તેમના માતૃભાષાં જ ભણાવવામાં આવે છે. જેથી ત્યાંના વિધાર્થીઓ તેને વધુ ઊંડાણપૂર્વક આત્મસાત કરી શકે છે અને પ્રચંડ સંશોધનાત્મક વૃત્તિને જન્મ આપે છે.

બ્રાસ્ટર હરીન ઉર રશીદ (સંયુક્ત રાષ્ટ્રમાં બાંગલાદેશના ભૂતપૂર્વ રાજ્યૂત જિનિવા) કહ્યું હતું કે, ‘માતૃભાષા એ છે કે એક બાળક માતા અને પિતા સાથે પ્રથમ વખત વાતચીત કરે છે. આ ભાષા એવી વ્યક્તિ છે કે જે ક્યારેય ભૂલી ન જાય, ત્યાં તે વ્યક્તિ જીવે છે. માતા ભાષા પ્રિઝિઝ છે જે વિશ્વની પ્રથમ કલ્પના

યામસ્વરાજ

બાળકના બાળકને નક્કી કરે છે માતૃભાષા
અને વિચાર વચ્ચેના નાળ અવિભાજ્ય છે.
તે એક માતૃભાષા છે જે વ્યક્તિના વિચારો,
સંસ્કૃતિ અને વારસોનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે.

હવે એક નકાર હકીકત કાન દઈને
સાંભળજો. તા. ૧૬-૭-૨૦૦૮ને દિવસે હૈદર
રિઝવીએ યુનાઇટેડ નેશન્સ ઓર્ગનાઇઝેશન
(યુનો) માટેનો અહેવાલ લખ્યો તેનું મથાળું
છે : ‘હજારો વર્ગબંડોમાં માતૃભાષા ગેરહાજર
છે.’ અહીં ટૂંકમાં અહેવાલમાં પ્રગટ થયેલા
માત્ર બે મુદ્દાઓ જ પ્રસ્તુત છે: (૧) તાજેતરનાં
સંશોધનો જણાવે છે કે દુનિયાનાં અધ્યા ભાગનાં
બાળકો નિશાળે નથી જતાં કારણ કે નિશાળની
ભાષા ઘરે બોલાતી ભાષા કરતાં જુદી છે.
(૨) યુનોની બાલ – અધિકારોની ઘોષણામાં
જણાવવામાં આવ્યું છે કે, બાળકોને એ જ
ભાષામાં ભણાવવાં જોઈએ, જે ભાષામાં ઘરે
માતાપિતા, દાદા-દાદી અને ભાઈઓ – બહેનો
વાતો કરતાં હોય.

ગુજરાત સાહિત્ય સભા તરફથી
 ડૉ. કુમારપાળ દેસાઈને ૨૦૧૫નો રાણકિતરામ
 સુવાણિંગ્રંદક અર્પણ કરાયો ત્યારે તેઓ શ્રીએ કહ્યું
 હતું કે, જો ગુજરાતની પ્રજાએ પોતાની
 સર્જનાત્મકતા, સાંસ્કૃતિક વિરાસત અને
 દાર્શનિક ગ્રંથોની મૂડી સાચવવી હોય તો
 માતૃભાષા જાળવવી જરૂરી છે. કોઈ પણ
 સમાજમાં પહેલાં માતૃભાષા બ્રદ્ધ થયા પણી

સમાજનું ચિત્ત અને પર્યાવરણ પ્રદૃષ્ટિત થાય છે. ભાષાના સંસ્કાર માટી, પાણી અને હવામાં અંકુરિત થાય છે. સંશોધન કહે છે : વાંચવાની ઝડપ માતૃભાષામાં જ ખરેખરી વધારી શકાય છે. પ્રથમ ધોરણમાં પરભાષામાં ભણનારા બાળકો પર ઘણો વધારે બોજ પડે છે. પરિણામે બંને ભાષામાં ‘રીડિંગ ફિલુઅન્સી’ ઘટે છે. આવા વિદ્યાર્થીઓ પછીના ધોરણોમાં પાઇલ પડી જાય છે અને નિશાળમાં ભણવાનું પૂરું થાય ત્યારે ‘લગભગ નિરક્ષર’ જેવાં બની રહે છે. આ ‘ન્યુરોલોજિકલ થિયરી ઓફ લર્નિંગ’ છે, જે વૈશ્વિક કક્ષાએ સ્વીકાર પામી ચૂકી છે. બોલો હવે વધારે શું કહેવું ?

આપણા જગત મનના મુખ્ય ગ્રાણ ભાગ છે. મનસ, ચિત્ત, અને બુદ્ધિ. મનસમાં દસ્તિ, શ્રવણ, સ્વાદ, સ્પર્શ જેવી જ્ઞાનેન્દ્રિયોના મસ્તિક-કેન્દ્રો આવેલા છે. આપણે જ્યારે આંખો વડે કોઈ વસ્તુનું ચિત્ત આંખોના નેત્રપટલથી સીધું માનસમાં આવેલા દ્રષ્ટિ જ્ઞાનેન્દ્રિયના મસ્તિષ્ક-કેન્દ્રમાં આપાત થાય છે. ત્યારે આપણે તે વસ્તુને જોઈ શકીએ છીએ. આમ આપણી સાચી ઈન્દ્રિયો આપણા આંખ, કાન, નાક જેવા અંગો નથી. આપણી સાચી ઈન્દ્રિયો મનસમાં આવેલાં મસ્તિકકેન્દ્રો છે. જો મનસમાં આવેલું દ્રષ્ટિનું આ મસ્તિક-કેન્દ્ર ઈજા પામે તો આપણે આંધળા થઈ જઈએ ભલેને પછી આપણી આંખો સંપૂર્ણ તંદુરસ્ત હોય. માણસના મસ્તિષ્ક-કેન્દ્રો

૪૩

શામસ્વરાજ

પર આપાત થતી આ ચિત્ર કે અવાજ જેવી સંવેદનાઓ ના પાછળના રેકોર્ડ્સ સંગ્રહાયેલા હોય છે આને નવી સંવેદનાના રેકોર્ડ રચાય છે. આમ, વાંચેલો કે સાંભળેલો શબ્દ માનસમાં થઈને ચિત્તમાં આવે છે. ચેતાકોષોનું જાળું રચાય છે. તેમાં માતૃભાષાના શબ્દો સંગ્રાય છે. અન્ય ભાષાના શબ્દના અર્થ માતૃભાષામાંથી શોધવા પડે છે. તેથી તે જ્ઞાનને આભસાત નથી કરી શકતો. પરિણામે બીજી ભાષામાં મેળવેલ જ્ઞાન પાયા વિનાની ઈમારત જેવું છે.

એક ભાઈને પૂછ્યું કે તમારા સંતાનને અંગ્રેજી માધ્યમમાં ભણાવવાનું કોઈ ખાસ કારણ? તો તેમનો જવાબ હતો કે હું તો સરકારી પ્રાથમિક શાળામાં ભણ્યો છું. પરંતુ મારા ગ્રૂપમાં તમામ લોકોના સંતાનો અંગ્રેજી માધ્યમમાં ભણે છે એટલે મેં પણ આ નિર્ણય કર્યો વાત પણ સાચી કે કેટલાક વાલીઓ માત્ર ને માત્ર દેખાવ અને સ્ટેટ્સ માટે પોતાના બાળકને અંગ્રેજી માધ્યમમાં મૂકે છે. બાકી બાળકની વૈચારિક પ્રક્રિયા માતૃભાષાના શિક્ષણથી જ વિકસે છે. અંગ્રેજી માધ્યમમાં આર્થિક પાસુ કેટલું મહત્વનું છે? જે પેરેન્ટ્સ પૈસાદાર છે તે અંગ્રેજી માધ્યમમાં ભણાવે છે તેવું નથી. મારો એક મિત્ર કે જે સામાન્ય કુટુંબમાંથી આવે છે, છતાં પણ તે પોતાના સંતાનને અંગ્રેજી માધ્યમમાં ભણાવે છે. બસ અંગ્રેજી માધ્યમમાં ભણાવીએ તો નોકરી સહેલાઈથી મળી જશે તેવી આશા સાથે તેઓ આમ કરે છે. દેખાદ્યી પણ તેમાં મહત્વનું પરિબળ છે જો કે સંસ્કૃતિ ટકે તે માટે

માતૃભાષામાં શિક્ષણ મળે તે જરૂરી છે. મારા સંતાન ઉપર બહારના વાતાવરણની અસર ન થાય તે માટે તેમજ સંસ્કાર ટકાવી રાખવા માટે પરિશ્રમ કરવો પડે છે તે પણ વાસ્તવિકતા છે. તમને લાગશે કે શું આ બધી વાતો અંગ્રેજનો વિરોધ કરવા માટે લખી છે કે? ના, ના, ના. ના.

આજનો જમાનો અંગ્રેજનો છે, જ્ઞાનનો ધોધ દુનિયાભરમાંથી આવે છે. તે અંગ્રેજમાં હોય છે. અંગ્રેજને આપણી જાણકારી અને સમજને ખાલી અભિવ્યક્ત કરવાની ભાષા બનાવવાની છે. સમજવું જોઈએ કે અંગ્રેજનું સ્થાન ખલે દુનિયામાં મોટું હોય, પરંતુ દુનિયા અંગ્રેજ કરતાં યે ઘણી મોટી છે. માટે આપણે શિક્ષણમાં અંગ્રેજના ઉચિત સ્થાન વિશે સ્વર્થતાથી વિવેકપૂર્વક વિચાર કરવો જોઈએ. અંગ્રેજને વધુ પડતું મહત્વ આપી દઈને શિક્ષણના આપણા સમગ્ર આયોજનમાં ખલેલ પડવા દેવી જોઈએ નહીં. અંગ્રેજને સ્થાન હોય, પણ તે પ્રમાણસરનું જ. જો ગુજરાતમાં ગુજરાતી પરિવારમાં ઉછરીને ગળથૂથીમાંથી ગુજરાતી બોલનાર ગુજરાતીમાં નબળો પડે તો કેમ ચાલે.. એસ.એસ.સી અને એચ.એસ.સીમાં ગુજરાતીમાં નાપાસ થનાર વિધાર્થીને શું કહી શકાય. ગુજરાતી સાથે સ્નાતક થનાર આપણા યુવક અને યુવતીઓમાંથી કેટલા લોકો શુધ્ય ગુજરાતી બોલી કે લખી શકે છે એ એક સંશોધનનો વિષય છે.

યામસ્વરાજ

ખોંગણી

આત્મચિંતનની ઉતામ સાધના : દ્યાન

યોગદર્શન લેખમાળામાં આગળના લેખમાં જૈન ધર્મ-દર્શન શાસ્ત્રમાં ‘યોગ’ અંગેની વાત કરેલી... ધ્યાનની વિચારણા ચાલે છે. શુભ અને અશુભ ધ્યાન. જૈન ધર્મ-દર્શનમાં આર્થધ્યાન, રૌદ્રધ્યાન, ધર્મધ્યાન અને શુકલધ્યાન અંગે આપણે સમજ મેળવી. ધ્યાન એ માનવજીવનની ઉચ્ચતમ ભૂમિકા છે. ધ્યાન એ સર્વોચ્ચ કક્ષાની સાધના છે. પ્રાચીન યુગ છે. ભારતવર્ષના યોગીઓ અને મુનિઓની અંતર્ગત અવસ્થાનું સત્ત્વ કિયારૂપે પ્રગટ થયું, અને સામાન્ય જનસમૂહ સુધી પહોંચ્યું. તે ગાળામાં જેમ ખેતરમાં અનાજની સાથે ઘાસ ઊર્ગી નીકળે છે તેમ ધ્યાન સાથે ઘણાં સંદર્ભસંદર્ભ વિધિવિધાનો પણ પ્રગટ થયાં. ‘ધ્યાન’ અંગે ગેરસમજ અને ખોટી માન્યતાઓએ સાધકોને અમિત કર્યા.

પ્રત્યે દૃષ્ટિ કરતાં સ્પષ્ટ થાય છે કે ધ્યાનમાર્ગ
એ ભારતભૂમિનું સર્વોચ્ચ સર્જન છે. પૂર્વચાર્યો
અને ઋષિમુનિઓએ ધ્યાન વડે સુખની પ્રાપ્તિ
કરી છે. આત્માને દેહ દેવળમાં પ્રગટ કર્યો
છે. ધ્યાન એ પરમતત્ત્વ સાથેની એકતાનું અંતિમ
સાધન છે. ધ્યાતા, ધ્યાન અને ધ્યેયની એકતા
તે અનુભવગમ્ય અને વર્ણનાતીત અવસ્થા છે.
પ્રાચીન સમયનાં યોગીજનો, મુનિઓ અને
ऋષિઓના જીવનનું સત્ત્વ એટલે ધ્યાન !

ભારતમાં અને પરદેશમાં લગભગ છેલ્લા
પાંચેક દાયકામાં ધ્યાનનો શબ્દરૂપે, સાધનારૂપે,
કિયારૂપે અને યોગાવ્યાસની રીતે પ્રયાર થયો

છે. ભારતવર્ધના યોગીઓ અને મુનિઓની અંતરંગ અવસ્થાનું સત્ત્વ કિયારુપે પ્રગટ થયું, અને સામાન્ય જનસમૂહ સુધી પહોંચ્યું. તે ગાળામાં જેમ ખેતરમાં અનાજની સાથે ઘાસ ઊગી નીકળે છે તેમ ધ્યાન સાથે ઘણાં સદાસદ વિધિવિધાનો પણ પ્રગટ થયાં. ‘ધ્યાન’ અંગે ગોરસમજ અને ખોટી માન્યતાઓએ સાધકોને અભિત કર્યા.

ભારતભૂમિનું આ સર્વોચ્ચ તત્ત્વ પશ્ચિમના અમેરિકા જેવા દેશ સુધી પહોંચ્યું. આ દેશ અધતન સાધનોથી સંપત્તિ છે. ભોગવિલાસનાં અઠળક સાધનોથી ભરપૂર. સુખસામગ્રીના અતિરેકથી ત્યાંના માનવીઓ કંટાળે છે. તેમને થાય છે કે હવે જીવનમાં સુખ ક્યાંથી મેળવવું? એ દેશમાં ધ્યાનમાર્ગનું કિરણ ભારતભૂમિના સજ્જનો દ્વારા પ્રવેશ પામ્યું હતું. અમેરિકા જેવાં દેશમાં મૂલ્યવાન વિવિધ પ્રકારના મોજશોખના સાધનોનો પાર નથી. ટી.વી.સેટ, ડીનર સેટ, સોફાસેટ, કોમ્પ્યુટર, કેસેટ હોવા છતાં ત્યાંનો માનવી અપસેટ છે. ધ્યાનમાર્ગના આણપાતળા કિરણના પ્રકાશમાં કેટલાક માનવીઓને સમજાયું કે આ કોઈ સેટ થવાનું ઉત્તમ સાધન છે. ચિત્તશાંતિનું સાધન છે.

ધ્યાનમાર્ગે આગળ વધતાં સાધકે દઢપણે
સમજ લેવું કે ધ્યાન માટે કોઈ તૃછિ, કાલ્યનિક

10-03-202X

୧୦୪/୧୮୩ ଫିଲେଜାର୍

ପ୍ରେସ୍‌ରେ, କୃତ୍ତିମରେ,
ପୈଜାଇ ଅନୁଷ୍ଠାନିକ ଏବଂ

सौरापुर, अमृष्टपाट-४६

માલી. ૮૬૬૨૮૩૩૨૬૮

કિયા, રંજનરૂપ માન્યતા, સામૂહિક કે ઉત્તેજિત આયોજનો ઉપયોગી નથી. પ્રારંભમાં થોડું આયોજન, પવિત્ર શાંત વાતાવરણ અને સદગુરુની નિશ્ચા સહાયક બની રહે છે. આગળની ભૂમિકાએ માર્ગદર્શન સાથે સન્માર્ગની તાત્ત્વિક શ્રદ્ધા, સ્વયંનો પુરુષાર્થ, ચારિત્ર્ય શુદ્ધિ અને એકાંત મૌન સહિતનો અભ્યાસ, આ સઘણાં તત્ત્વો આવશ્યક છે. આટલી પ્રાથમિક ભૂમિકા પછી ધ્યાનમાર્ગે સહજ અને સરળપણે આગળ વધી શકાય છે.

ધ્યાન સાધનામાટે કેવા સ્થળો, કેવા વાતાવરણમાં, કેવા આસને બેસવું તેની સમજ શ્રીમદ્ ભગવદગીતાના અધ્યાય-હના શલોક-૧૧, ૧૩ અને ૧૪માં આ પ્રમાણે આપવામાં આવી છે :

પવિત્ર ભૂમિ પર કે જેના ઉપર કમ પ્રમાણે દર્ભ, મૃગચર્મ અને વસ્તુ પાથરેલાં છે તેમજ ન ઘણા ઊંચા અને ન ઘણાં નિચા એવા પોતાના આસનને સ્થિરરૂપે સ્થાપીને (૧૧) એ આસન પર બેસીને ચિત્ત અને ઈન્દ્રિયોની કિયાઓને વશમાં રાખી, મનને એકાગ્ર કરીને, અંતઃકરણની શુદ્ધિ માટે યોગનો અભ્યાસ કરે. (૧૨) કાયા, મસ્તક અને ડોકને સીધાં તેમજ

ટણાર ધારણ કરીને અને સ્થિર થઈને પોતાની નાસિકાના અગ્રભાગે દણ્ણ ટેકવીને અન્ય દિશાઓને ન જોતો - (૧૩) બ્રહ્મચારીના પ્રતમાં સ્થિત, નિર્ભય તથા સમ્યક્ રીતે શાંત અંતઃકરણનો સાવધાનયોગી મનને સંયત કરી

મારામાં ચિત્ત જોડી અને મારા પારાયણ થઈને ધ્યાનમાં બેસે. (૧૪)

ધ્યાનના દીર્ઘકાળીન અભ્યાસ પછી સાધકની વિચારધારાનો પ્રવાહ જ પરિવર્તન પામે છે. જગતના પાર્થિવ પદાર્થો પ્રતેની દોડ શમી જાય છે. જ્ઞાનધારા આત્મા પ્રત્યે જૂંકેલી રહે છે. અનંતકાળની કર્મધારાની શૂંખલા શિથિલ થાય છે. આવી દશાવાળો સાધક ખાય પીએ, હરે ફરે, પહેરે ઓઢે, જાગે સૂંધે દરેક કિયામાં સમ્યગ્યુભાવે કશા દબાવ કે તનાવ વગર સહજપણે જીવનનિર્વાહ કરે છે. તટરસ્થતાપૂર્વક વર્તેછે. આત્મલક્ષને જાણે છે અને આત્મભાવને માણે છે.

ધ્યાનમાર્ગનો સાચો સાધક સમ્યગ્ દણ્ણિવાન અને શીલવાન હોય છે. સમતારસથી તેનું અંતરંગ સભર હોય છે. વ્યવહારમાં વિવેકપૂર્વક સભાનપણે વર્તેછે. તેમાં અનુકૂળતા કે પ્રતિકૂળતા હોય, શુભયોગ કે અશુભયોગ હોય, સુખદ પરિસ્થિતિ હોય કે દુઃખદ પરિસ્થિતિ આવા વિવિધ સંયોગોમાં અંતર વિશુદ્ધિમાં સ્થિર રહેવું તે ધ્યાન સાધકની અંતરદસા છે. આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિના ભયમુક્તસમી તે પ્રગટ સમાધિ છે.

ભવસાગરરૂપી મહાસમુદ્રને તરવા માટે ધ્યાન નાવરૂપ છે. ધ્યાનનું આવું પરમ સત્ત્વ જાણીને, નાણીને અને માણીને યોગીજનોએ તેને જગત સમક્ષ પ્રગટ કર્યું છે. આત્મશ્રદ્ધા વડે પરમતત્ત્વની પ્રાર્થિ થાય છે. તેને માટે

ग्रामस्वरांज

એકાંતમાં ધ્યાનાભિમુખ થવું જરૂરી છે. પ્રારંભમાં સાધક જ્યારે એકાંતમાં બેસે છે ત્યારે સંસ્કારવશ મનમાં વિકલ્પો અને વિચારોનો ભારે કોલાહલ ઉઠે છે. એ વિકલ્પ કે વિચારો ડેવળ અશુભ જ હોતા નથી. તેમાં આંશિક શુભવિચારધારા પણ હોય છે. તેની પ્રયત્નપૂર્વક શુભાશુભ વિચારોની ગૌણતા કરી જ્ઞાનની મુખ્યતા રહે તેવો પ્રયાસ કરવો. જ્ઞાનધારા વડે ચિત્ત સ્થિરતા પામે છે. તેવો અનુભવ અવશ્ય થાય છે. આ સાધકનું અંતરેગ છે. જો આત્મવિચાર કે તત્ત્વચિત્તનનો પ્રયાસ જ ન થાય તો ધ્યાનદશાના કમનો પ્રારંભ જ શક્ય ન બને. સાધક આત્મલક્ષે પુરુષર્થ વડે આગળ વધતો જાય છે.

મહાવીર પ્રભુનો ઉપદેશ છે કે સાધુ સાધક
વિવેકથી બેસે, વિવેકથી ઊઠે; વિવેકથી ચાલે,
વિવેકથી બોલે, વિવેકથી આહાર લે, એમ
સઘળી કિયાઓ વિવેકપૂર્વક કરે. વિવેકનો અર્થ
કેવળ ‘આ કરવું અને આ ના કરવું.’ તેટલો
મર્યાદિત નથી. વિવેક એટલે સતત
આત્મજગૃતિ. પરમાર્થમાર્ગમાં વિવેકનું સ્થાન
ઘણું મહત્વનું છે. સત્યાસત્યની, આત્મા
અનાત્માની એટલે કે જડચેતનની યથાર્થ સમજ
તે વિવેક છે. જીવનસાધનામાં વિવેક વડે સાધક
પરમાર્થ માર્ગને સરળતાથી સાધી શકે છે.

સામાયિકમાં સાધક આંતરબાધ્ય સમતુલા જાળવે છે. સત્તામાં રહેલા દોષો, કર્માનો નાશ થાય છે અને નવા દોષોને અટકાવે છે. આમ

આંતરબાધ્ય સમતુલા સાધતા સાધક સામાયિકની શુદ્ધ પ્રક્રિયાથી જીવન પરમવિશુદ્ધ કરે છે. કેવળ દેહને દમવાથી કે મનને દબાવવાથી બંધનમુક્ત થવાતું નથી. સૂક્ષ્મ મન સક્રિય છે ત્યાં સુધી પ્રમાણવશ વાસનાવૃત્તિઓ ઊઠશે. પરંતુ ધ્યાન દ્વારા ચિત્તની એકાગ્રતા દ્વારા સૂક્ષ્મ મનને જાણી શકાય છે. મનને શાંત કરી શકાય છે તે પછી નિર્વિકલ્પતાનો કંઈક અંશે અનુભવ થાય છે. જ્ઞાનીને આ અનુભવ વારંવાર થાય છે. સતત દીર્ઘકાળના અભ્યાસ વડે સાધકને કવચિત્ત કે ભૂમિકા અનુસાર એવો અંશ અનુભવમાં આવે છે.

ધ્યાનમાર્ગ એ શુદ્ધાત્માને પ્રગટ કરવાનો
માર્ગ છે. નિજસ્વરૂપને અનુભવવાનો માર્ગ
છે. ધ્યાનસાધના આવરણયુક્ત વર્તમાન
આત્માની દ્રશ્યાને નિરાવરણ કરવાનો શુદ્ધિમાર્ગ
છે. આહારવિહાર અને આસનથી કાયાશુદ્ધિ
થાય છે. મૌન દ્વારા વચનશુદ્ધિ થાય છે. સંયમ
ને તપ દ્વારા મનશુદ્ધિ સધાય છે. આમ મન,
વચન, કાયા-ત્રિકરણયોગે શુદ્ધિ થવી સાધનાનું
હાઈ છે. આધિ, વ્યાધિ, ઉપાધિ આ ત્રિવિધ
તાપ સમાધિથી શરૂ થાય છે. સાધક સમાધિમાં જઈ
શકે છે. ધ્યાન તે દિશાનો અભિગમ છે. ધ્યાનથી
અંતરનું સંશોધન થાય અહ્મૃ ઓગળે છે.
અહ્મનું વિસર્જન થઈ આત્મા અહ્મ-પરમાત્મા
બને છે! ધ્યાનમાર્ગની સિદ્ધિમાં પ્રારંભથી અંત
સુધી આત્મસંશોધન અને આત્મચિતન વિચાર
એ ઉત્તમ સાધન છે... ઓમ...

ଜୀବନ

સોશિયલ મીડિયા પરથી બિઝનેસ વધારવામાં આટલું દ્યાન રાખવું જરૂરી છે

ઇન્ટરનેટ વાપરનાર દર ૧૦ વ્યક્તિ પૈકી
૭ વ્યક્તિઓ એક અથવા બીજા કોઈ ને કોઈ
સોશિયલ મીડિયા પ્લેટફોર્મ સાથે જોડાયેલા હોય
છે. સાથે જ સોશિયલ મીડિયા પ્લેટફોર્મ પર
પ્રકાશિત થયેલ વિવિધ સર્વે રિપોર્ટના આધારે
સોશિયલ મીડિયા વાપરનાર દરેક યૂઝર સરેરાશ
એક વર્ષમાં ૨૫૫ કલાક કરતાં પણ વધારે સમય
કોઈ ને કોઈ સોશિયલ મીડિયા પ્લેટફોર્મ પર
વિતાવે છે. વધુમાં વિવિધ સર્વે રિપોર્ટના આધારે
એ બાબત પણ સામે આવી છે કે સોશિયલ
મીડિયા વાપરનાર દર ૧૦૦ વ્યક્તિઓમાંથી
૫૭ વ્યક્તિઓ સોશિયલ મીડિયા થકી પ્રસારિત
કરવામાં આવતી જહેરાતો થકી ખરીદી કરે છે
તેમજ ૧૦૦ વ્યક્તિઓમાંથી ૭૫ વ્યક્તિ
સોશિયલ મીડિયા પ્લેટફોર્મ પર જોવા મળતી
જહેરાતોની લિંક થકી પ્રોડક્ટને બ્રાઉઝ કરે છે.
આમ, આ પ્રકાશિત થયેલા વિવિધ સર્વેના આધારે
એવું તારણ કાઢી શકાય કે, આજના અને
આવનારા સમયમાં જો કોઈ વ્યવસાયી પોતાની
પ્રોડક્ટની યોગ્ય ગુણવત્તા પૂર્ણ પાડશે કે જગતવશે
તો તે દરેક વ્યવસાયી સોશિયલ મીડિયા પ્લેટફોર્મ
થકી પોતાના વ્યવસાયને એક નવી ઊંચાઈ તરફ

લઈ જઈ શકશે અને તેનાથી વ્યવસાયી ધાર્યો
લાભ પણ પ્રાપ્ત કરી શકશે. હજુ આજના સમયમાં
સોશિયલ મીડિયા પ્લેટફોર્મ થકી બિઝનેસ એ
ભારત અને દુનિયામાં વેપારને વધારવાનો એક
નવો ટ્રેન્ડ છે અને તે બાબ્ય અવસ્થામાં જ છે
અને માર્કેટિંગનો સિદ્ધાંત છે કે જો બાબ્યાવસ્થામાં
જ છોડને સારાં ફળ આપતાં વૃક્ષ સાથે જો
જોડવામાં આવે તો એ છોડ જયારે યુવાન બને
ત્યાં સુધી એ ઘણાંબધાં ફળ આપતું હોય છે.
આમ યોગ્ય માર્કેટિંગ વ્યૂહરચના સાથે
વ્યવસાયિકો તેમનાં ઉત્પાદનો અને સેવાઓનું
વિવિધ સોશિયલ મીડિયા પ્લેટફોર્મ પર પ્રમોશન
કરી શકે છે. તો વાચકો, આજના લેખ થકી
આપણે વ્યવસાયકારોએ સોશિયલ મીડિયા
પ્લેટફોર્મ પર વ્યવસાયને વધારવા માટે મુખ્ય
કર્દ છ બાબતોને ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ તે
બાબતે માહિતી મેળવીશું.

૧. વ્યવસાયને લગતા પ્રોફેશનલ ફોટા ઉમેરો

દરેક સોશિયલ મીડિયા પ્લેટફોર્મ એક ચોક્કસ પ્રકારના ફોટો શેરિંગ સોશિયલ મીડિયા પ્લેટફોર્મ છે. વિવિધ સર્વેના આધારે એ બાબતો પણ સામે આવી છે કે ૭૩% સોશિયલ મીડિયા યૂઝર્સ માત્ર અન્ય યૂઝર્સ દ્વારા પોસ્ટ કરવામાં આવેલા ફોટોઓ જોવા અને તેને લાઇક કરવા

- મધૂર ભૂસાવળકર (સાઈબર એક્સપટ)

૪૦ ગ્રામસ્વરાજ

અને તેના પર કોમેન્ટ લખવા માટે જ સોશિયલ મીડિયા એકાઉન્ટનો ઉપયોગ કરે છે. તેથી વ્યવસાયકારોએ વ્યવસાયને લગતા સામાન્ય ફોટાની જગ્યાએ પ્રોફેશનલ ફોટા ઉમેરવાનો અભિગમ અપનાવવો જોઈએ. ફોટાને વ્યવસ્થિત રીતે એડિટ કરવા જોઈએ, જેનાથી દરેક બ્યૂર્યર્સ માટે તે આઈ કેચિંગ હોય. વધુમાં પોસ્ટને પર્સનલાઈઝ કરવા માટે બધા જ વિકલ્પોનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ. જેમકે ફિલ્ટર ઉમેરી શકો છો, અન્ય વપરાશકર્તાઓને ટેગ કરી શકો છો, કેષન લખી શકો છો, લોકેશન ઉમેરી શકો છો અને સાથે પોસ્ટ પરની કોમેન્ટને પણ એનેબલ ડિસેબલ કરી શકો છો.

૨. સ્ટોરીજનો ઉપયોગ કરવા હિતાવહ

સોશિયલ મીડિયા પરની લોકપ્રિય સુવિધા એટલે સ્ટોરીજ છે. જેમાં ફોટા અને વીડિયો પોસ્ટ કર્યા પછી ૨૪ કલાક પછી અદશ્ય થઈ જાય છે. હંમેશા વ્યવસાયના મહત્વને સમજાવતી આકર્ષક અને રચનાત્મક વાતાઓ સ્ટોરીજ પર મૂકવી જોઈએ. સ્ટોરીજમાં હેશટેગ્સ લાક્ષણિકતાનો ઉપયોગ કરવો પણ એટલો જ અગત્યનો છે. પોતાની પ્રોડક્ટને લગતા પોષ્યુલર હેશટેગ્સને સર્ચ એન્જિન પરથી શોધીને હંમેશાં ઉપયોગમાં લેવા જોઈએ. વધુમાં ગ્રાહકોની અભિરુચિ જાણવા માટે પોલ અને પ્રશ્નોનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ. જેનાથી યૂઝર્સ સાથે વાતચીત કરી શકાય અને તેમનો પ્રતિસાદ પણ મેળવી શકાય છે. બ્રાન્ડ તરફ ગ્રાહકોનું ધ્યાન દોરવાની બીજી એક રીત સ્ટોરીજ હાઈલાઇટ્સ

છે, જેને વ્યવસાયકાર દૂર ન કરે ત્યાં સુધી તે સોશિયલ મીડિયા હેન્ડલના પ્રોફાઈલ પર જ રહે છે.

૩. લાઈવ વીડિયોને સ્ટ્રીમ કરો

પ્રોડક્ટ કે સેવાને લગતી માહિતી ગ્રાહકો કે ફોલોઅર્સને આપવા માટે સ્ટ્રોંગ કન્ટેન્ટ સાથે નિયમિત રીતે લાઈવ વીડિયો સ્ટ્રીમ કરો અને સાથે સાથે મહત્વાંસ ફોલોઅર્સ પરાવતા સોશિયલ મીડિયા પ્લેટફોર્મ પર જ લાઈવ સ્ટ્રીમ કરવું વધારે હિતાવહ છે. વધુમાં ગ્રાહકો કે ફોલોઅર્સ સાથે લાઈવમાં જ તેમની સાથે પ્રશ્નોત્તરી કરો અને સંતુષ્ટ થાય તેવા જવાબ આપો. એક વાર લાઈવ વીડિયો સમામ થાય પછી તે અમુક સોશિયલ મીડિયા સ્ટોરીજમાં ૨૪ કલાક માટે રહે છે તેવી ગોઠવણ કરવી જોઈએ. જો તમે ઈથ્થો કે વીડિયો તમારા દરેક સોશિયલ મીડિયા એકાઉન્ટના ફીડ પર રહે, તો તે વીડિયોને આકર્ષક કવર સાથે અપલોડ કરી કરવો જોઈએ.

૪. અન્ય સોશિયલ મીડિયા વપરાશકર્તાઓ

અને માનવંતા ગ્રાહકો સાથે સંપર્કમાં રહો

કોઈપણ સોશિયલ મીડિયા પ્લેટફોર્મ પર ફોલોઅર્સ કે ફેન્ડ્રુસ સાથે સંકળાયેલા અને સંપર્કમાં રહેવું અત્યંત મહત્વપૂર્ણ છે. જેમાં ફોલોઅર્સ દ્વારા કરવામાં આવેલી પોસ્ટને લાઈક કરવી, વધુ સારી પોસ્ટની પ્રશંસા કરવા માટે પોસ્ટ ઉપર કોમેન્ટ કરો. સાથે જ રોનો ઉપયોગ કરી અન્ય યૂઝર્સને પોસ્ટમાં ટેગ કરો. કોઈ પણ ફોટો કે વિડિયો પોસ્ટ કરતાં પહેલાં સતત તમારા વ્યવસાય સાથે જોડાયેલા હોય તેવા યૂઝર્સને તેમની

૪૦ ગ્રામસ્વરાજ

પરવાનગી લીધા બાદ જ તેમને ટેગ કરો.

૫. જરૂરી હેશટેગનો ઉપયોગ કરો

વપરાશકર્તાઓને સોશિયલ મીડિયા પ્લેટફોર્મ પર કોઈ પણ પ્રકારના કન્ટેનને સરળતાથી શોધવામાં મદદ કરવા માટે હેશટેગ્સ એ સૌથી વધુ પ્રમાણમાં ઉપયોગમાં લેવાતી એક સરસ રીત છે. હેશટેગમાં અક્ષરો અને સંખ્યાઓ સામેલ હોઈ શકે છે, પરંતુ તેમાં કોઈ પણ ખાસ ચિહ્નનો સામેલ હોઈ શકતાં નથી. બ્રાન્ડને અનુરૂપ જ યોગ્ય હેશટેગનો ઉપયોગ કરવો આવશ્યક છે. હેશટેગનો ઉપયોગ કરતી વેળાએ એ બાબતને ખાસ ધ્યાને રાખવી જોઈએ કે એક પોસ્ટ પર જે તે સોશિયલ મીડિયા પ્લેટફોર્મ વધારેમાં વધારે કેટલા હેશટેગને ટેગ કરવાની મંજૂરી આપે છે, પરંતુ શક્ય તેટલા ઓછા અને પ્રભાવી અથવા જરૂરી હેશટેગનો જ ઉપયોગ કરવો જોઈએ.

૬. શક્ય હોય તો સ્પોન્સર્ડ એડ્સ કરો

તમામ સોશિયલ મીડિયા પ્લેટફોર્મ પર સ્પોન્સર્ડ એડ્સ આપવાના વિકલ્પ ઉપલબ્ધ છે અને દરેક વ્યવસાયકારોએ વ્યવસાયને અસરકારક રીતે વધારવા માટે તે અનુસરવા જોઈએ. સાથે જ સ્પોન્સર્ડ એડ્સ કરતી વેળાએ જિઓ ફેન્સિંગ સુવિધાઓનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ. જેનાથી એ બાબતોને નિર્ધારિત કરી શકશો કે વ્યવસાયકાર ક્યા વિસ્તારમાં એડ્સ આપવા માગે છે અને સાથે ટાર્ગેટ યૂઝર્સને ધ્યાનમાં રાખીને જ એડ્સ કરવાનો આગ્રહ રાખવો જોઈએ. જેનાથી એ બાબતને નિર્ધારિત કરી

શકાય છે કે તમારી એડ્સ ક્યા વયજૂથના સોશિયલ મીડિયા યૂઝર્સ સુધી પહોંચશે. વધુમાં મોટાભાગનાં સોશિયલ મીડિયા પ્લેટફોર્મ એડ્સ માટે ત્રણ પ્રકારનાં બંધારણોની સુવિધા પૂરી પાટે છે, તે પણ દરેક વ્યવસાયકારે જાણવું જોઈએ.

(૧) ફોટો એડ્સ : આ નિયમિત ફોટો પોસ્ટ્સ જેવું લાગે છે, પરંતુ ફોટો ઉપર સ્પોન્સર્ડ લેબલ લાગેલું હોય છે અને ફોટોની નીચે જમણા ખૂણામાં ધંધાકીય વધુ જાણકારી આપવા માટે ‘મોર બટન’ પણ ઉપલબ્ધ હોય છે. (૨) વીડિયો એડ્સ : ફોટો જાહેરાતોની જેમ આ નિયમિત વીડિયો પોસ્ટ્સ જેવી લાગે છે, પરંતુ વીડિયો પોસ્ટ્સની ટોચ પર પ્રાયોજિત સ્પોન્સર્ડ લેબલ લાગેલું હોય છે. (૩) કેરોયુઝલ એડ્સ : આ જાહેરાતો ફોટો જાહેરાતોની સમાન લાગે છે પરંતુ તેમાં એક કરતાં વધુ ફોટો એક જ એડ્સ હેઠળ દર્શાવી શકાય છે.

આમ, આ ત્રણેય પ્રકારનાં એડ્સ ફોર્મેટ્સ વપરાશકર્તાઓના ‘હોમ ફીડ્સ’ વિભાગમાં જ દેખાય છે. જ્યારે નીચે દર્શાવેલ આ એડ્સ ચાર મુખ્ય ઉદ્દેશોને સમર્થન આપે છે.

(૧) વિવિધ પ્રકારના વીડિયો બ્લોગ, જેનાથી પ્રોડક્ટ જોનારાઓની આંખમાં જ ધર કરી જાય.

(૨) ધંધાકીય વેબસાઇટ પર ટ્રાફિક વધે છે.

(૩) મોબાઇલ એપ્લિકેશન ઈન્સ્ટોલેશન્સ પણ વધે છે.

(૪) ગ્રાહકોને પ્રોડક્ટ સંદર્ભે વધુ જાગ્રત્તતા કેળવી શકાય છે.

સ્વયંસિક્ષાએ બનાવ્યા સ્વનિર્ભર

આજથી સાત દાયકા પૂર્વે મહારાખ્રના કોલ્હાપુરના એક ગરીબ પરિવારમાં કંચન પરુલેકરનો જન્મ થયો હતો. અની ભાતા દરજીકામ કરતી હતી. જ્યારે અના પિતા સમાજ સુધારક હતા. ૧૯૫૦ અને ૬૦ના દાયકામાં તેમણે સમગ્ર મહારાખ્રમાં શિક્ષણ, પાણી અને સ્વાસ્થ્ય જેવી ગ્રાથભિક સગવડો માટે કામ કર્યું. પરિવારના કોઈ સભ્ય પાસે એવી કોઈ શૈક્ષણિક ડિશ્રી નહોતી, પરંતુ અભના વિચારો અને અભની આગવી કોઠાસુઝથી તેઓ સમયથી આગળનું વિચારનારા હતા. આ વાતાવરણની ઊંડી અસર કંચન પર પડી અને એ પણ સમાજ વિશે જુદા દાખિલાણથી વિચારવા લાગી. નાની ચાલીમાં રહેતી કંચન પણ બીજાઓ માટે કાંઈક કરવાનાં સ્વભાવાની જોવાં લાગી. માત્ર અગિયાર વર્ષની ઉમરે પ્રથમવાર તેણે ભહિલાઓની સ્વાસ્થ્ય સમસ્યાઓ વિશે વક્તવ્ય આપ્યું. એ સભામાં સ્વયંસિદ્ધા સંસ્થાના સંસ્થાપક ડૉ. વી. ટી. પાટિલ ઉપસ્થિત હતા. તેઓ કંચનના વક્તવ્યથી પ્રભાવિત થયા અને પોતે એક સ્કૂલ ચલાવતા હતા, તેમાં કંચનને પ્રવેશ અપાવ્યો અને અના શિક્ષણની જવાબદારી ઉપાડી લીધી.

કંચન અભ્યાસમાં તેજસ્વી હતી.
અભ્યાસની સાથોસાથ માતા-પિતા સાથે રેલીમાં
ભાગ લેતી અને સ્વયંસિદ્ધ સંસ્થામાં પણ રેસ

લેતી. એની આસપાસના જરૂરિયાતમંદ લોકોના પ્રશ્નો જોયા કરતી. એને લાગ્યું કે શિક્ષણનો અભાવ અને ગરીબાઈને કારણે પ્રાથમિક જરૂરિયાતો મેળવવા માટે આ સહુને સતત સંઘર્ષ કરવો પડે છે. એક દિવસ તેની નાની બહેનને પગમાં દુઃખાવો થયો, તો દવાખાનામાં ખાસ્ટરનો પાટો બાંધીને ઘરે મોકલી દીધી. યોડા દિવસ પછી પોલિયોનું નિદાન થયું. મેડિકલ ક્લિનિક એવા બેદરકારી તેને માટે અસહ્ય હતી. એ એવા વિસ્તારમાં રહેતી હતી કે જ્યાં આવી અનેક સમસ્યાઓ ઉભી હતી. તે નાની હોવા છતાં સતત એમ વિચારતી કે સમાજમાં નક્કર પરિવર્તન કરવા માટે ઘણું કામ કરવું પડે તેમ છે. બીજાના પુસ્તકો અને કપડા થકી કંચને એમ. એ. ની ડિગ્રી મેળવી અને ત્યારબાદ ડિલ્ફોમા ઈન એજ્યુકેશનની ડિગ્રી પણ મેળવી.

અભ્યાસ પૂર્ણ થયા બાદ કંચને શિક્ષક તરીકે
નોકરી શરૂ કરી. થોડા સમય પછી એને બેંકમાં
સારી નોકરી મળી ગઈ. કંચને ૧૪ વર્ષ સુધી
બેંકની નોકરી કરી. એની કાર્યનિષ્ઠા અને
પ્રામાણિકતાને કારણે પ્રમોશન મળ્યું અને બેંકમાં
મેનેજર તરીકે નિમણૂક થઈ. આ બધા સમય
દરમિયાન સમાજસેવા કરતી રહી. બેંક દ્વારા
મહારાષ્ટ્રના ગ્રામ્ય વિસ્તારોમાં વિકાસ કાર્યો
અને રોજગારીના પ્રોજેક્ટમાં તે સક્રિય ભાગ

૪૩

ગ્રામસ્વરાજ

લેતી, પરંતુ સ્વયંસિદ્ધા સંસ્થાના ડૉ.વી.ટી. પાટિલનું અવસાન થતા કંચને બેંકની નોકરી છોડી દીધી. જે વ્યક્તિએ પિતા બનીને કંચનના અભ્યાસમાં રસ લીધો અને જીવનમાં આટલી સફળતા મેળવી તેમની સંસ્થાને આગળ વિકસાવવા માટે બેંકની નોકરીમાંથી રાજીનામું આપીને સ્વયંસિદ્ધા સાથે જોડાઈ ગઈ. હવે તેનું એક જ લક્ષ્ય હતું અને તે એ કે પ્રત્યેક મહિલાને સાક્ષમ બનાવવી, સ્વાવલંબી બનાવવી. ૧૯૯૦ના દાયકામાં મહિલાઓને આત્મનિર્ભર બનાવવાનું કામ સહેલું નહોતું, પરંતુ કંચને હિંમત હાર્યા વિના પોતાનું કામ ચાલુ રાખ્યું.

કંચને શહેર અને ગ્રામ્ય એવા બે વિભાગ પાડ્યા. શહેરની મહિલાઓને ફી લઈને સિલાઈ, ભરતગૂંથણ, હસ્તકલા, કેટરિંગ, સૂકો નાસ્તો બનાવવાની તાલીમ આપતી. તો ગામડાંની સ્ત્રીઓને જૈવિક ખેતી, મધમાખી પાલન, મરધા કેન્દ્ર વગેરે ફી લીધા વિના શીખવવામાં આવતું હતું. તેણે સ્ત્રીઓને શીખવવા માટે સમાચારપત્રમાં જાહેરાખાર આપી અને એનું શીર્ષક આય્યું ‘ઈકોનોમિક એમ્પાવરમેન્ટ’. આ વાંચીને ૧૩૦ સ્ત્રીઓ આવી. તેના રસના વિષયો જાણીને કંચને ડેવલપમેન્ટ પ્રોગ્રામ અંતર્ગત શીખવવાનું શરૂ કર્યું. આ તાલીમની સાથે સાથે કંચને સ્વયંસિદ્ધામાં લોન આપવાનું અને મૂડીરોકાણ કરવાનું પણ શરૂ કરાયું. હસ્તકલા, બેકરી, ફૂડ પ્રોસેસિંગ યુનિટ, બેગ બનાવવાનું યુનિટ, બ્યુટિપાર્લરની પણ તાલીમ આપી. એક વખત તેમનું કામ શરૂ થઈ જાય તો તેમનાં ઉત્પાદનોનું માર્કેટિંગ

શરૂ થાય. આ રીતે કોરોનાકાળ પહેલાં વર્ષ સાડા ત્રણ કરોડનું ટર્નઓવર થયું હતું.

સ્વયંસિદ્ધા સંસ્થાએ સ્વયંપ્રેરિકા નામની કો-ઓપરેટિવ ઈન્ડસ્ટ્રીયલ સોસાયટી શરૂ કરી છે. જે દર અઠવાદિયે ભરાતી બજાર, પ્રદર્શનો અને સ્ટોરમાં આ ઉત્પાદનોનું વેચાણ કરે છે. સ્વયંસિદ્ધાને કારણે ઘણી સ્ત્રીઓના જીવનમાં પરિવર્તન આવ્યું છે. મરાઠાવાડના બારશી ગામમાં રહેતી શકુંતલાદુષ્કાળ પડવાથી કોલ્હાપુર આવી અને નાનું-મોટું કામ કરતી હતી, પરંતુ ત્રણ બાળકો અને મહિને સાડા ત્રણસો રૂપિયાની કમાણી ! ૨૦૧૭માં સ્વયંસિદ્ધામાં જોડાઈ અને પાકશાલ્કમાં હોશિયાર બની આજે મહિને સાઠ હજાર રૂપિયાની કમાણી કરે છે. તો રંજના પર્સ અને બેગ સીવતા શીખી ગઈ. અઢીસો રૂપિયાના મૂડીરોકાણથી શરૂ કરેલા આ કામમાં ધીમે ધીમે એવી ફાવટ આવી ગઈ કે મહિને વીસ હજાર રૂપિયા કમાય છે. પોતાની જિંદગીના બેંતાળીસમાં વર્ષે સ્વયંસિદ્ધાની કમાન સંભાળનાર કંચન પરુલેકરે અહ્વાવીસ વર્ષમાં વીસેક હજાર સ્ત્રીઓને સ્વનિર્ભર બનાવી છે, તો એમાંથી સાડા છ હજાર સ્ત્રીઓ પોતાનો વ્યવસાય કરે છે. શહેરની ઘણી સ્ત્રીઓ મહિને દોઢથી બે લાખ રૂપિયા અને ગામડાંની સ્ત્રીઓ જુદા જુદા પ્રકારનું કામ કરીને દસ હજારથી માંડીને સિતેર હજાર રૂપિયા સુધીની કમાણી કરે છે.

આજે સિતેર વર્ષના કંચન પરુલેકર હજારો મહિલાઓને આત્મનિર્ભર જોઈને ગૌરવ અનુભવે છે.

‘સહકાર’ પાક્ષિક અને ‘ગ્રામસ્વરાજ’ માસિકના જાહેરાતના દર

તા. ૧-૧૦-૨૦૧૬ થી

સહકાર પાક્ષિક	એકવાર	ત્રિમાસિક	ઇ માસિક	વાર્ષિક
૧. આખું પાન	૫,૦૦૦/-	૨૫,૦૦૦/-	૪૫,૦૦૦/-	૮૦,૦૦૦/-
૨. અડધું પાન	૩,૫૦૦/-	૧૬,૦૦૦/-	૩૦,૦૦૦/-	૫૦,૦૦૦/-
૩. પા પાન	૨,૫૦૦/-	૧૦,૦૦૦/-	૧૫,૦૦૦/-	૨૫,૦૦૦/-
૪. શુભેચ્છા	૧,૫૦૦/-	૮,૦૦૦/-	૧૨,૦૦૦/-	૨૦,૦૦૦/-

સહકાર પાક્ષિકમાં જાહેરાતના છુટક ભાવ : એક કોલમ સે.મી. રૂ. ૧૦૦/-

‘સહકાર’ વિશેષાંક

૧. ટાઈટલ પાન-૪	૩૦,૦૦૦/-
૨. ટાઈટલ પાન-૨, ત	૨૦,૦૦૦/-
૩. આર્ટ પેપર ફોર્કરલ	૧૦,૦૦૦/-
૪. અંદરનું આખું પાન	૫,૦૦૦/-
૫. અંદરનું અડધું પાન	૩,૦૦૦/-
૬. અંદરનું પા પાન	૨,૦૦૦/-

જાહેરાતોમાં બેંકોના સરયેચાં - બેલેન્સશીટ્સનો દર પાના દીઠ રૂ. ૭,૦૦૦/-

‘ગ્રામસ્વરાજ’ માસિક	એકવાર	વાર્ષિક
૧. ટાઈટલ પાન-૪	૫,૦૦૦/-	૫૦,૦૦૦/-
૨. ટાઈટલ પાન-૨, ત	૪,૦૦૦/-	૪૦,૦૦૦/-
૩. અંદરનું આખું પાન	૩,૦૦૦/-	૩૦,૦૦૦/-
૪. અંદરનું અડધું પાન	૨,૦૦૦/-	૨૦,૦૦૦/-
૫. પા પાન	૧,૦૦૦/-	૧૦,૦૦૦/-
૬. શુભેચ્છા	૫૦૦/-	૫,૦૦૦/-

GRAMSWARAJ GUJ. MONTHLY RNI No. 1799/57 Permitted to post at Ahmedabad P.S.O. on tenth of every month under postal Regd. No. GAMC 38/2024-26 issued by S.S.P. Ahmedabad valid upto 31-12-2026,
Licence to Post without prepayment No. PMG/NG/049/2024-26 Valid upto 31-12-2026 (Published on : 10-3-2024)

૮ માર્ચ - 'આંતરરાષ્ટ્રીય મહિલા દિવસ'

વિશ્વભરમાં દર વર્ષે ૮ માર્ચે મહિલા દિવસ ઉજવવામાં આવે છે. મહિલાઓની સામાજિક, આર્થિક, સાંસ્કૃતિક અને રાજકીય સિદ્ધિઓની ઉજવણી કરવા માટે આંતરરાષ્ટ્રીય મહિલા દિવસ તરીકે ઉજવવામાં આવે છે. મહિલા દિવસ લૈંગિક સમાનતા અંગેની જાગૃતતા ફેલાવવા અને સમાનતાના લખાંક હાંસલ કરવા માટે એજન્ડા અને કોલ ટુ એક્શન પર પણ ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે. આ ધ્યેય મેળવવા માટે ઈવેન્ટ્સ અને અવેરનેસ કેમ્પેઇન્સ નું આયોજન કરવામાં આવે છે. ૨૦મી સદીમાં અમેરિકન સમાજવાદી અને શ્રમિક યણવળો સાથે મહિલા કાન્ટિ ઉદ્ભબી હતી. તે સમયે મહિલાઓ કામકાજના કલાકો ઓછા કરવા, સમાન અને સારું વેતન તેમજ મતદાનના અધિકાર માટે લડતી હતી. પ્રથમ વખત મહિલા દિવસની ઉજવણી ૧૯૯૧માં કરવામાં આવી હતી. આ સમય દરમિયાન ઓસ્ટ્રેલિયા, ડેનમાર્ક, જર્મની અને સ્વિટ્જર્લન્ડમાં મહિલાઓના અધિકારોને સમર્થન આપવા માટે ૧૦ લાખથી વધુ લોકોએ રેલીઓ કાઢી હતી. ત્યારથી તે મહિલાઓ માટે સમાનતાથી લઈને કાર્યર્થણે મહિલાઓ સામે થની હિસા સુધીના મુદ્દાઓ પર પણ ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે. આંતરરાષ્ટ્રીય મહિલા દિવસને ૧૯૭૭માં સંયુક્ત રાષ્ટ્ર દ્વારા માન્યતા આપવામાં આવી હતી. ત્યારથી સંયુક્ત રાષ્ટ્રના સર્બોએ આ દિવસને 'આંતરરાષ્ટ્રીય મહિલા દિવસ' તરીકે ઉજવવાનું શરૂ કર્યું.

ત્રણ રંગો આ દિવસનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે : આંતરરાષ્ટ્રીય મહિલા દિવસનું પ્રતિનિધિત્વ કરતા ત્રણ રંગો સફેદ, લીલો અને જાંબલી છે. મહિલા દિવસ અભિયાન મુજબ, સફેદ રંગ શુદ્ધતાનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે, લીલો રંગ આશાનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે અને જાંબલી રંગ ન્યાય અને ગૌરવનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે.

આંતરરાષ્ટ્રીય મહિલા દિવસ ૨૦૨૪ના વર્ષની થીમ શું છે ? : આ વર્ષની UNની થીમ આંતરરાષ્ટ્રીય મહિલા દિવસ ૨૦૨૪ની થીમ કાઉન્ટ હર ઈન : આર્થિક સશક્તીકરણ દ્વારા

લિંગ સમાનતાને વેગ આપવો છે. આ થીમ વૈશ્વિક સ્તરે લિંગ સમાનતા હાંસલ કરવામાં કેન્દ્રીય તત્વ તરીકે મહિલા આર્થિક સશક્તીકરણના મહત્વને રેખાંકિત કરે છે. મહિલાઓને કમાવવા, શીખવા અને નેતૃત્વ કરવાની સમાન તકો પૂરી પાડવાથી, સમગ્ર સમુદાયો વિકાસ કરી શકે છે. યુનાઇટેડ નેશન્સ હાઈમિશન ઓન ધ સ્ટેટ્સ ઓફ વુમન માટે પ્રાધાન્યતા થીમ સાથે સંરેખિત, 'કાઉન્ટ હર ઈન' વિશ્વભરમાં મહિલાઓ અને છોકરીઓ માટે આર્થિક સમાવેશને વધારવાના માર્ગો શોધવા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે. નોંધપાત્ર પ્રગતિ હોવા છતાં, મહિલાઓ હજુ પણ અર્થતંત્રમાં સમાન ભાગીદારી હાંસલ કરવામાં નોંધપાત્ર અવરોધોનો સામનો કરે છે.

આ થીમ મહિલાઓ અને છોકરીઓ માટે શિક્ષણ, રોજગારની તકો, નાણાકીય સેવાઓ અને સાક્ષરતાની સમાન પહોંચના નિર્ણાયક પાસાઓ પર ભાર મૂકે છે. લિંગ સમાનતા હાંસલ કરવા માટે મહિલાઓ અને છોકરીઓને તેમની ક્ષમતાઓ વિકસાવવા અને શીખવાની, કમાવાની અને નેતૃત્વ કરવાની તેમની ક્ષમતા વધારવા માટે સમાન તકો પૂરી પાડવામાં આવે તે સુનિશ્ચિત કરવું જરૂરી છે. આંતરરાષ્ટ્રીય મહિલા દિવસ ૨૦૨૪ એ વધુ સમાવિષ્ટ અને લિંગ-સમાન વિશ્વ તરફ પ્રગતિને વેગ આપવા માટે એક કોલ ટુ એક્શન તરીકે સેવા આપે છે.

આંતરરાષ્ટ્રીય મહિલા દિવસ ૨૦૨૪ ઝુંબેશ થીમ : 'સમાવેશને પ્રેરણા આપો' રાખવામાં આવી છે. જ્યારે અમે અન્ય લોકોને મહિલાઓના સમાવેશને સમજવા અને મૂલ્ય આપવા માટે પ્રેરિત કરીએ છીએ, ત્યારે અમે એક બહેતર વિશ્વની રચના કરીએ છીએ. અને જ્યારે મહિલાઓ પોતે પણ સામેલ થવા માટે પ્રેરિત થાય છે, ત્યારે ત્યાં સંબંધ, સુસંગતતા અને સશક્તીકરણની ભાવના હોય છે. IWD 2024 #InspireInclusion અભિયાનનો ઉદ્દેશ સામૂહિક રીતે મહિલાઓ માટે વધુ સમાવિષ્ટ વિશ્વ બનાવવાનો છે.

Publisher, Printer & Editor : Dr. Rajendra C. Trivedi

Owner : Gujarat State Co-operative Union, 'SAHYOG', Relief Road, Ahmedabad-380 001.

Published From : Gujarat State Co-operative Union, 'SAHYOG', Relief Road, Ahmedabad-380 001.

Printed at : Reliable Art Printery (Ahmedabad) Pvt. Ltd., 301, 3rd Floor, Punit Plaza,

B/h. Navgujarat College, Off. Ashram Road, Ahmedabad-380014. Gujarat